

§ 1. Право на винаходи, корисні моделі та промислові зразки

Поняття промислової власності. Другий вид творчості становить науково-технічна діяльність, результати якої називають промисловою власністю. За Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р., до якої приєдналася Україна, до об'єктів промислової власності належать винаходи, загальнокорисні зразки, промислові рисунки і моделі, фабричні і товарні знаки, знаки обслуговування, фірмове найменування і вказівки про місце походження або найменування місця походження, а також запобігання недобросовісній конкуренції¹.

У цьому переліку не йдеться про раціоналізаторські пропозиції, секрети виробництва (ноу-хау), селекційні досягнення тощо. Проте в п. 3 ст. 1 цієї Конвенції уточнюється, що об'єктами промисловості можуть бути усі продукти, як вироблювані, так й природного походження.

Відповідно до чинного законодавства України про промислову власність до цієї групи об'єктів інтелектуальної власності належать: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, нерозкрита інформація, у тому числі секрети виробництва (ноу-хау), селекційні досягнення, раціоналізаторські пропозиції.

Отже, промислову власність можна визначити як результати науково-технічної творчості, які можуть бути використані на користь суспільства у будь-якій доцільній діяльності людей. Промислова власність — один із видів інтелектуальної власності, є її складовою частиною.

Україна поставила собі за мету докорінно оновити суспільство, перебудувати господарський механізм і, врешті-решт, істотно поліпшити добробут народу. Для розв'язання цих завдань велике значення має використання потужного науково-технічного потенціалу країни, зокрема такого невичерпного джерела, як технічна творчість, і вищого її рівня — винахідництва. Винахідництво — це одна з об'єктивно необхідних стадій у процесі перетворення науки на безпосередню продуктивну силу. З одного боку, воно стикається з науковою діяльністю, насамперед з її вищими результатами — відкриттями, а з другого — забезпечує суспільне виробництво необхідними засобами, знаряддями, технологіями, матеріалами того. Досягнення науки стають фундаментальною базою для технічної творчості, яку постійно стимулює гостра

потреба суспільного виробництва у новій техніці, технології, матеріалах, інших знаряддях і засобах.

Таким чином, винахідництво є однією із ланок єдиного безперервного і взаємозумовленого науково-виробничого процесу. В сучасних умовах суспільне виробництво не зможе успішно розвиватися й функціонувати без належного науково-технічного забезпечення. Розвиток наукової діяльності і розвиток суспільного виробництва не можна розглядати як окремі ізольовані процеси. Виробництво у своєму розвитку постійно спирається на досягнення науки і техніки, але у свою чергу ставить перед наукою все нові й нові проблеми, завдання, на які наука має знайти відповіді, розв'язати виниклі проблеми. Але досягнення науки не можуть бути використані безпосередньо у виробництві. Треба знайти способи використання наукових досягнень у доцільній діяльності людини. Пошуки таких способів використання фундаментальних наукових досягнень у практичній діяльності суспільства і має здійснити винахідництво.

З огляду на ці фактори значення винахідництва для підвищення ефективності суспільного виробництва, розв'язання соціально-економічних проблем важко переоцінити. Створення і впровадження технічних удосконалень значною мірою залежить від правильного регулювання творчої діяльності, яка полягає у пошуках нових рішень з метою підвищення рівня виробництва, його ефективності і в підсумку — підвищення рівня добробуту народу України. Тому такі пошуки мають всебічно стимулюватися державою. Вони потребують чіткого правового забезпечення. Розробка таких рішень, їх оформлення, використання у народному господарстві породжують ряд правових відносин між авторами пропозицій, їхніми володільцями та особами й організаціями, що їх використовують. Ці відносини регулюються правом промислової власності або патентним правом, оскільки основним правоохоронним документом, який захищає об'єкти промислової власності, є патент (деякі результати науково-технічної творчості охороняються свідоцтвами або посвідченнями).

Патентну форму охорони об'єктів промислової власності в Україні запроваджено вперше. Патентне законодавство формується досить активно, оскільки така форма охорони результатів творчої діяльності найбільшою мірою відповідає вимогам ринкової економіки, хоч і є не бездоганною. Патентне законодавство має, передусім, стимулювати широкий розвиток науково-технічної творчості і використання її досягнень у народному господарстві України.

Без будь-якого сумніву можна стверджувати: суспільне виробництво успішно розвивається у тих країнах, де висока винахідницька активність, де винахідництво добре

стимулюється, де діє відлагоджене правове регулювання цього виду творчої діяльності. Світовий досвід підтверджує цей неспростовний висновок. Японія визначається досить високою винахідницькою активністю і, як кажуть, результати досить очевидні.

Тому в країнах з розвинутою ринковою економікою постійно удосконалюють правове регулювання винахідництва. В Україні законодавство про науково-технічну творчість перебуває у стані становлення. Нині основними джерелами законодавства України про промислову власність є закони України "Про власність" від 7 лютого 1991 р., "Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності" від 13 грудня 1991 р. "Про науково-технічну інформацію" від 25 червня 1993 р., "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993 р., "Про охорону прав на промислові зразки" від 15 грудня 1993 р., "Про охорону прав на сорти рослин" від 21 квітня 1993 р., "Про тваринництво" від 15 грудня 1993 р.. Положення про Державне патентне відомство України від 21 липня 1992 р.. Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні від 8 вересня 1992 р. Держпатент України на розвиток прийнятих законодавчих актів про промислову власність прийняв ряд підзаконних нормативних актів, які регулюють порядок оформлення прав на об'єкти промислової власності, та інші відомчі акти.

Важливим джерелом патентного права України є міжнародні договори і конвенції. Кабінет Міністрів України своєю заявою від 26 серпня 1992 р. оголосив про приєднання України до Паризької конвенції про охорону промислової власності, Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, Договору про патентну кооперацію. Уряд України взяв на себе обов'язки, що випливають із зазначених Конвенції, Угоди і Договору.

Якщо міжнародним договором, у якому бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про промислову власність, то застосовуються правила міжнародного договору. Так, Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" в ст. 3 "Міжнародні договори" проголошує: "Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про винаходи (корисні моделі), то застосовуються правила міжнародного договору".

Іноземні особи та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права, що передбачені законодавством України про промислову власність, відповідно до міжнародних договорів України чи на основі принципу взаємності.

Іноземні та інші особи, які проживають чи мають постійне місцеперебування поза межами України, у відносинах з патентним відомством України реалізують свої права через представників, зареєстрованих згідно з Положенням про представників у справах інтелектуальної власності, яке затверджує Кабінет Міністрів України.

Отже, на підставі наведеного можна визначити, що промисловою власністю визнаються результати науково-технічної творчості, які відповідають вимогам законодавства. В об'єктивному значенні право промислової власності — це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що складаються у процесі створення, оформлення та використання результатів науково-технічної творчості.

В суб'єктивному значенні правом промислової власності є право, яким наділяється відповідно до законодавства автор будь-якого результату науково-технічної діяльності. Отже, об'єктом суб'єктивного права промислової власності може бути будь-який результат науково-технічної діяльності незалежно від того, чи відповідає цей результат встановленим вимогам. Наприклад, винахідник подав пропозицію до патентного відомства України. Пропозиція відзначається високою ефективністю, але її новизна втрачена. Пропозиція ознакам винаходу не відповідає і тому ним не може бути визнана. Але, незважаючи на це, ця пропозиція не перестала бути об'єктом права власності її автора-винахідника. Інша справа, що держава не зможе забезпечити надійну правову охорону цієї пропозиції. Вона може одержати захист лише як раціоналізаторська пропозиція.

Як уже зазначалося, сучасна цивільно-правова практика дещо звузила коло об'єктів промислової власності, вилучивши з нього засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Тобто об'єктами права промислової власності є: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, не-розкрита інформація, у тому числі секрети виробництва (ноу-хау), селекційні досягнення та раціоналізаторські пропозиції.

Звичайно, цей перелік невичерпний. Можуть з'явитися нові результати науково-технічної творчості, які будуть визнані об'єктами права.

Об'єкти правової охорони. Основними об'єктами промислової власності, як уже зазначалося, є результати винахідництва та промислові зразки. Винахідництво — один із найбільш поширених і масових видів творчості, який практично доступний кожному. Інша справа, що здатність до винахідництва у одних більша, у інших — менша. Країни з

високорозвинутою економікою відзначаються високою винахідницькою активністю. Насамперед це варто віднести на рахунок досить досконалої системи правового регулювання відносин у сфері науково-технічної творчості. Саме тому винахідництву, в тому числі правовому регулюванню відносин, які складаються у сфері створення і використання винаходів, у всіх країнах приділяється досить велика увага. Винахідницька діяльність регулюється Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", творча діяльність у створенні і використанні промислових зразків — Законом України "Про охорону прав на промислові зразки".

При цьому варто зробити таке застереження: названі закони регулюють не творчу діяльність зі створення винаходів, корисних моделей і промислових зразків, а суспільні відносини, які складаються у процесі створення, виявлення, оформлення, використання охорони зазначених результатів науково-технічної творчості. Слід пам'ятати, що сама творчість будь-якому регулюванню не піддається, але право може створювати сприятливі умови для успішної творчості або, навпаки, створювати несприятливі умови, за яких винахідництво розвиватиметься повільно або не розвиватиметься зовсім. Правда, винахідництво — така здатність людини, без якої вона існувати не може. Винахідництво розвивається за будь-яких умов, але, зрозуміло, за сприятливих умов воно розвиватиметься краще, за несприятливих — повільніше.

Наскільки досконалим є законодавство України про промислову власність, покаже практика його застосування. Поки що вона не дуже успішна.

Новим у законодавстві про промислову власність є введення до кола результатів технічної творчості такого об'єкта, як корисна модель.

Чинне законодавство встановило вимоги, яким мають відповідати винахід, корисна модель і промисловий зразок. На підставі цих вимог та інших норм чинного законодавства можна вивести визначення згаданих об'єктів.

Винахід — це технічне рішення у будь-якій галузі суспільне корисної діяльності, яке відповідає умовам патентоспроможності, тобто є новим, має винахідницький рівень і придатне для використання.

Отже, законодавство не обмежує поле винахідницької діяльності певної галузі технології. Об'єктом винаходу може бути: продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин); спосіб (включаючи біотех-нологічні способи, способи лікування, діагностики та профілактики). Правила складання та подання заявки на видачу патенту України на винахід і корисну модель від 17 листопада 1994 р. дають конкретні визначення зазначених понять.

Згідно із Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" не можуть одержати правову охорону: відкриття, наукові теорії та математичні методи; методи організації та управління господарством; умовні позначення, розклади правила; методи виконання розумових операцій; програми для обчислювальних машин; результати художнього конструювання; технології інтегральних мікросхем; сорти рослин і породи тварин (п. 3 ст. 5).

Крім того, правова охорона не надається винаходу, що суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та не відповідає умовам патентоспроможності.

Винахід відповідає умовам патентоспроможності, якщо він новий, має винахідницький рівень і придатний для користування.

Винахід є новим, якщо його сутність невідома з рівня техніки. Останній стосовно заявленої пропозиції визначається за всіма видами інформації, загальнодоступними в Україні та за кордоном до дати пріоритету винаходу. Це означає, що до дати пріоритету заявки сутність цього або тотожного рішення не була розкрита ні в Україні, ні за кордоном для невизначеного кола осіб настільки, що стало можливим його використання. Бувають випадки, коли новатор самостійно розв'язує задачу. Між тим виявляється, що цю задачу розв'язано, але відомості про неї не дійшли до автора. Винахід має давати нове технічне рішення, невідоме сучасному рівню техніки. Отже, не може бути визнана винаходом пропозиція, описана у вітчизняній чи зарубіжній літературі або впроваджена у виробництво в Україні чи за її межами.

Не визнається винаходом пропозиція, на яку вже подано заявку або видано авторське свідоцтво чи патент. Причому не має значення, де видано авторське свідоцтво чи патент — в Україні чи за кордоном. Новизна пропозиції втрачається й тоді, коли відомості про її сутність розголошені іншим шляхом до її заявки і роблять можливим її використання третіми особами. Тому автор пропозиції, що може бути визнана винаходом, заявники, а

також інші особи, які мають відношення до пропозиції, повинні уникати будь-якого розголошення змісту пропозиції до її заявки. Це має значення не тільки для автора, а й для держави. У разі розголошення суті пропозиції до її заявки, хоч би і самим автором, останній втрачає право на одержання правоохоронного документа, оскільки держава не може гарантувати охорону такої пропозиції. У цьому разі втрачається можливість патентування пропозиції за кордоном, і вона може бути використана іноземними особами без будь-якого дозволу і виплати винагороди за її використання.

Проте з цього загального правила Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" встановив важливий виняток. Якщо сам винахідник чи особа, яка одержала інформацію про винахід від винахідника прямо чи опосередковано, розкривають цю інформацію, але не раніше як за 12 місяців до дати подання заявки до патентного відомства, то таке розкриття інформації про винахід не впливає на визнання його патентоспроможним. Іншими словами, новизна пропозиції не втрачається.

Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця його сутність не впливає з рівня техніки. Винахідницький рівень свідчить передусім про творчий характер пропозиції. Хоч у зазначеному законі про це прямо не йдеться, але це впливає з його змісту. Винахід — це винайдення, відшукання рішення, якого фахівець не знає. Це рішення істотно відрізняється від подібних відомих рішень (прототипів) такими ознаками чи перевагами, що роблять доцільним його використання. Винахідництво — це творчий пошук, створення нового пристрою, технології, матеріалу тощо. Саме про це йдеться в законі: право авторства на винахід належить громадянину, який створив винахід. Тому не вважається винаходом запозичення відомого рішення, перенесення і використання позитивного досвіду, хоч ці заходи можуть бути дуже ефективними. У них немає творчого процесу самого винахідництва. Проте одного творчого характеру для визнання за пропозицією винахідницького рівня ще недостатньо. Може бути творчість, а її результати визнати винаходом немає підстав. Пропозиція має творчий характер, але не відповідає вимогам патентоспроможності. Вона визнається такою, що має винахідницький рівень, якщо порівняно рішеннями, відомими у науці й техніці на дату пріоритету, пропозиція характеризується новою якістю, перевагами, які позитивно відрізняють її від відомих рішень. Винахідницьким рівнем відзначаються, зокрема, пропозиції, які відкривають нові галузі техніки, нові напрями у суспільному виробництві, у медицині, сільському господарстві або створюють нові види цінних матеріалів, машин, виробів, ліків тощо. Винахідницьким рівнем відзначаються пропозиції, які істотно поліпшують умови і безпеку праці, а також самої продукції, виробленої на основі пропозиції.

Винахід придатний для використання. У вищезгаданому законі йдеться про промислове використання, але з подальшого тексту впливає, що використання може мати місце не лише у промисловості, а й у сільському господарстві, системі охорони здоров'я, оборони,

транспорту та інших галузях народного господарства. У цій нормі закону (п. 7 ст. 6) йдеться про два аспекти поняття "промислова придатність": а) галузі застосування винаходу; б) технічна можливість використання винаходу. Іноді надходять пропозиції, які за своїми параметрами відповідають вимогам патентоспроможності, але вони в сучасних умовах, наприклад, ще не можуть бути використані в суспільному виробництві — немає відповідного устаткування, матеріалів тощо.

Із закону випливає, що пропозиція може бути використана у будь-якій галузі практичної діяльності людини, суспільства, держави, не забороненій чинним законодавством. Це може бути наукова і господарська діяльність, культосвітня і лікувальна тощо. Не обмежується використання винаходу формами власності і господарювання. Винахід може бути використаний як державними, кооперативними, акціонерними, так і іншими підприємствами, організаціями та установами.

Може використовуватися для власних потреб, а також за кордоном шляхом продажу ліцензій тощо.

У цій нормі закону підкреслюється й така ознака винаходу, як технічна можливість його застосування на практиці, тобто пропозиція має бути придатною для відтворення, повторення і тиражування як у даний час, так і в майбутньому. Отже, винаходом визнається і пропозиція, яка може бути використана лише за умови появи технічної можливості у майбутньому.

Ця вимога до винаходу вказує також на те, що розв'язання практичної задачі здійснюється технічними засобами. Такий висновок випливає з двох попередніх вимог, які визначаються рівнем техніки. Крім того, ця вимога передбачає ще одну якісну ознаку винаходу — його позитивний ефект. Явно некорисні пропозиції у принципі можуть бути визнані винаходами, але розумна людина їх просто не використовуватиме. Отже, здатність до промислового використання означає, і корисність винаходу. Правда, цю ознаку іноді буває важко визначити. У сучасних умовах пропозиція може бути визнана некорисною, а в майбутньому ця сама пропозиція може давати солідний прибуток. Такі факти в історії техніки відомі.

Корисність пропозиції може виявитися у найрізноманітніших формах і способах. Вона може давати певний економічний ефект, поліпшувати умови і безпеку праці, поліпшувати якість продукції, зменшувати витрати енергії і матеріалів, зменшувати негативний вплив

на навколишнє середовище тощо.

Корисна модель — це конструктивне виконання пристрою, яке відповідає умовам патентоспроможності, тобто є новим і промислово придатним.

Корисна модель визнається новою, якщо вона не є частиною рівня техніки. Рівень техніки включає всі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до патентного відомства України. На новизну корисної моделі також не впливає розкриття інформації про неї протягом 12 місяців до подання заявки до патентного відомства України.

Винаходи і корисні моделі — близькі між собою результати технічної творчості. Вони мають відповідати таким умовам патентоспроможності, як умови світової новизни і промислової придатності. Проте до корисної моделі не ставиться умова винахідницького рівня. Принципова відмінність між ними полягає в об'єкті — до винаходів належать продукти і способи, до корисної моделі — конструктивне виконання пристрою.

Відповідно до згадуваних Правил складання та подання заявки на видачу патенту України на винахід і корисну модель (п. 1.1) до пристроїв як об'єктів винаходів чи корисних моделей належать машини, механізми, прилади тощо. Об'єктом корисної моделі може бути конструктивне виконання пристрою, яке повинно мати явно виражені просторові форми, тобто характеризуватися не лише наявністю елементів і зв'язків між ними, а й формою виконання цих елементів, їхнім певним взаємним розташуванням. Сутність корисної моделі полягає саме в оригінальній компоновці пристрою. Якщо винахід має певну перевагу перед прототипом своїм змістом, новим розв'язанням задачі, то корисна модель — новою компоновкою елементів пристрою. Це рішення тому і називається "корисна модель" певного пристрою, тобто нове розташування елементів пристрою, нова корисна модель.

Промисловий зразок — це нове конструктивне вирішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд і придатне для здійснення промисловим способом.

Суспільні відносини, що складаються у процесі створення і використання промислового зразка, регулюються Законом України "Про охорону прав на промислові зразки" від 15

грудня 1993 р. Відповідно до цього закону об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Промисловий зразок відповідає умовам патентоспроможності, якщо він новий і промислово придатний. Він визнається новим, якщо сукупність його істотних ознак не стала загальнодоступною у світі до подання заявки до патентного відомства України. Проте на новизну промислового зразка не впливає розкриття інформації про нього автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію протягом 6 місяців до дати подання заявки.

При встановленні новизни промислового зразка до уваги береться зміст усіх заявок, що раніше надійшли до патентного відомства України.

Якщо заявник бажає скористатися конвенційним пріоритетом, то він про це повинен заявити.

Промисловий зразок визнається промислово придатним, якщо його можна використати у промисловості або в будь-якій іншій галузі діяльності.

Відповідно до вищезгаданого закону його дія не поширюється на об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди;

друковану продукцію, як таку; об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або

подібних їм речовин тощо.

Суб'єкти права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Автором будь-якого результату творчої праці може бути громадянин України, громадянин будь-якої іншої держави або особа без громадянства, тобто це завжди буде фізична особа.

Громадяни можуть бути авторами винаходу, корисної моделі чи промислового зразка незалежно від віку. Іноді малолітні автори вносять цінні пропозиції, які використовуються у виробництві.

Поняття суб'єкта права на винахід, корисну модель чи промисловий зразок стосується як автора результату, так і його правонаступників — будь-яких фізичних і юридичних осіб, яким автор передав своє суб'єктивне майнове право на результати творчої праці. Такими правонаступниками можуть бути спадкоємці або інші особи, держава. Законодавчі акти про промислову власність передбачають випадки, коли суб'єктом права на результати творчої праці виступають саме юридичні особи, держава або її органи.

Суб'єктами зазначених прав можуть бути будь-які фізичні чи юридичні особи, до яких суб'єктивне право авторів переходить за договором або за заповітом.

Держава може стати суб'єктом зазначених прав у чітко визначених законом випадках. Так, права на винаходи, корисні моделі чи промислові зразки, строк охорони на які минув, стають надбанням суспільства. Але ж хто може здійснювати право власності на такі об'єкти, які стали надбанням суспільства, крім держави?

Проте варто мати на увазі, що при переході суб'єктивних прав автора до інших осіб в усіх випадках за автором залишаються його особисті немайнові права.

Досить часто винахід, корисна модель чи промисловий зразок можуть бути створені не одним автором, а спільною творчою працею кількох співавторів. У такому разі складаються відносини, які прийнято називати співавторством. Але співавторство має місце лише тоді, коли воно має творчий характер. Надання технічної допомоги авторові

іншими особами не є співавторством (наприклад, консультації, здійснення розрахунків, виготовлення моделей, креслярські роботи тощо).

За законодавством про промислову власність, відносини між співавторами визначаються угодою між ними. Склад співавторів може бути змінений патентним відомством України на підставі поданої співавторами заяви.

Нове законодавство про інтелектуальну власність істотно підняло роль ще одного суб'єкта права на результат творчої праці. Йдеться про роботодавця, з яким автор перебуває у трудових відносинах за договором найму.

Закони про винаходи, корисні моделі та промислові зразки містять норми, відповідно до яких право на одержання патенту має роботодавець, якщо винахід, корисну модель чи промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше. Роботодавець повинен укласти письмовий договір з автором і за його умовами видати винагороду авторові відповідно до економічної цінності винаходу, корисної моделі чи промислового зразка та іншої вигоди, одержаної роботодавцем від використання зазначених об'єктів промислової власності. У свою чергу винахідник винаходу або корисної моделі чи автор промислового зразка має подати роботодавцеві письмове повідомлення про досягнутий ним результат творчої праці з описом, що розкриває сутність винаходу, корисної моделі чи промислового зразка настільки повно і ясно, що робить можливими його використання. При цьому треба мати на увазі, що іноді сам автор результату не спроможний скласти чітко і ясно опис винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. В такому разі він змушений вдаватися до допомоги самого роботодавця.

Оформлення прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Як уже зазначалося, автор пропозиції, що має ознаки винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, може стати суб'єктом патентних прав лише за умови відповідної кваліфікації заявленої пропозиції компетентним державним органом, яким в Україні є патентне відомство, яке входить до складу Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності. Для цього автор пропозиції має надати їй об'єктивної форми, яка б робила останню можливою для сприйняття іншими особами і була здатна до відтворення. Пропозиція повинна бути втілена в креслення, дослідний зразок чи просто описана так, що її сутність була б зрозумілою і доступною іншим особам і придатна для користування.

Право кваліфікації творчої пропозиції як винаходу, корисної моделі чи промислового зразка належить патентному відомству України. Лише після того, як патентне відомство України визнає заявлену пропозицію винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком, прийме рішення про внесення її до відповідного Державного реєстру і видачу патенту авторові, останній офіційно визнається автором свого витвору і для нього виникають певні права та пільги, встановлені чинним законодавством України. Після цього акту автор, а також інші особи можуть розголошувати сутність пропозиції шляхом публікації, усних доповідей та іншими способами.

Право на винахід, корисну модель та промисловий зразок охороняється державою і засвідчується патентом.

Патент — це техніко-юридичний документ, який засвідчує визнання заявленої пропозиції винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком, авторство на них, пріоритет і право власності на зазначені об'єкти.

Оформлення прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки потребує виконання ряду формальностей. Це передусім подання належним чином оформленої заявки до патентного відомства України. Заявка на видачу патенту України на винахід і корисну модель має відповідати вимогам, встановленим Правилами складання і подання заявки на видачу патенту України на винахід і корисну модель, затвердженими наказом Держпатенту України від 17 листопада 1994 р. Заявка на промисловий зразок має відповідати вимогам Правил складання та подання заявки на видачу патенту України на промисловий зразок, затверджених наказом Держпатенту України від 15 січня 1995 р..

Наступним після подання заявки етапом є проведення спеціальних експертиз поданої заявки у тому разі, коли вони передбачені. Останній етап — занесення до спеціального Державного реєстру об'єктів, які відповідають умовам патентоспроможності. Після державної реєстрації видається правоохоронний документ — патент. Нині в Україні встановлено єдину форму правової охорони винаходів, корисних моделей і промислових зразків — патент.

Право на подання заявки на винахід, корисну модель чи промисловий зразок передусім має автор. Він може (але не зобов'язаний) подавати заявки до патентного відомства України через представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) або іншу довірену особу. Іноземні громадяни і юридичні особи, що мають постійне

місцеперебування за межами України, подають заявки тільки через представників у справах інтелектуальної власності.

Право на подання заявки має роботодавець, якщо винахід, корисна модель чи промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службового обов'язку чи за дорученням роботодавця.

Право на подання заявки мають також правонаступники як авторів, так і роботодавців.

Заявка складається українською мовою і має стосуватися лише одного результату технічної творчості. Об'єднання в одній заявці двох винаходів, корисних моделей чи промислових зразків не допускається.

Заявка має містити: заяву про видачу патенту України на винахід, корисну модель чи промисловий зразок відповідно, опис винаходу, корисної моделі; креслення (якщо на нього є посилання в описі); реферат; документ про сплату встановленого збору за подання заявки.

Заявка надсилається на адресу Науково-дослідного центру патентної експертизи. Заява на видачу патенту подається за встановленою формою. У графі цієї форми заяви, що містить прохання видати патент України, необхідно вказати, на який із двох об'єктів промислової власності заявник просить видати патент: на винахід чи корисну модель.

У разі прохання видати патент на винахід, слід зазначити, який саме патент бажає одержати заявник — патент із строком дії 20 років, що видається після проведення експертизи по суті, чи патент із строком дії 5 років, що видається під відповідальність заявника без проведення експертизи по суті¹.

У заяві на видачу патенту обов'язково має бути вказано прізвище заявника (заявників), його адресу, а також автора (авторів) заявної пропозиції.

Опис винаходу і корисної моделі викладається у визначеному порядку і має розкривати їх сутність настільки ясно і повно, щоб його зміг здійснити фахівець у зазначеній галузі. Він має підтверджувати обсяг правової охорони, визначений формулою винаходу чи корисної моделі. В описі мають бути зазначені індекс рубрики Міжнародної патентної класифікації, галузь техніки, до якої належить винахід чи корисна модель; рівень техніки; суть винаходу чи корисної моделі; перелік фігур, креслень, якщо на них є посилання в описі; відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу чи корисної моделі.

Формула винаходу і корисної моделі має виражати його сутність, базуватися на описі і викладатися у визначеному порядку ясно і стисло. Формула винаходу чи корисної моделі — це стисла словесна характеристика технічної суті винаходу чи корисної моделі, що містить сукупність ознак, які достатні для досягнення зазначеного заявником технічного результату. У разі визнання пропозиції винаходом лише формула набуває правового значення і є єдиним критерієм визначення обсягу використання винаходу. Лише за формулою встановлюється факт використання чи невикористання винаходу. Формула винаходу чи корисної моделі повинна характеризувати винахід чи корисну модель тими самими поняттями, що їх містить опис винаходу чи корисної моделі.

Реферат складається лише для інформаційних цілей. Він не може братися до уваги з іншою метою, зокрема для тлумачення формули винаходу чи корисної моделі і визначення рівня техніки.

За датою надходження заявки до патентного відомства України визначається пріоритет пропозиції. Якщо пропозиція була створена окремими авторами незалежно один від одного, то пріоритет визнається за тим автором, заявка якого надійшла раніше. Проте слід підкреслити, що в законах про промислову власність дещо по-іншому сформульовано ці правила. Так, Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" (далі — Закон про винаходи) у ст. 11 "Право першого заявника" проголошує: "Право на одержання патенту на винахід (корисну модель), створений роздільною працею, належить заявнику, заявка якого має більш ранню дату подання до Відомства або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або не відхилена". Аналогічна стаття міститься і в Законі України "Про охорону прав на промислові зразки" (ст. 10; далі — Закон про промислові зразки).

У названих законах йдеться про дату подання заявки до патентного відомства і просто про пріоритет. Під пріоритетом закони розуміють так званий конвенційний пріоритет.

Проте слід зазначити, що в нашій практиці усталилося поняття пріоритету (національного пріоритету) як дати надходження заявки до патентного відомства України. Якщо заявку спочатку було подано в одній із країн Паризького союзу, а потім в Україні, то дату раніше поданої заявки прийнято було називати конвенційним пріоритетом. Саме в такому значенні згадані поняття вживаються в даному підручнику.

Якщо заявником є іноземна фізична чи юридична особа, яка раніше подала заявку на видачу патенту на цей самий винахід, корисну модель чи промисловий зразок в одну із країн Паризького союзу, то такий заявник може просити визнати за ним право на конвенційний пріоритет. Він полягає в тому, що заявники держави-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності мають право протягом 12 місяців від дати подання першої заявки в одній із країн-учасниць Конвенції, подати цю саму заявку в інші країни-учасниці Конвенції з пріоритетом за першою поданою заявкою. Так, наприклад, якщо громадянин Франції подав у своє патентне відомство заявку 1 лютого 1995 р., а громадянин чи юридична особа України подала заявку на таку саму пропозицію до патентного відомства України 1 травня 1995 р. і тільки після цього громадянин — заявник Франції — подав заявку до патентного відомства України, тобто після 1 травня, то пріоритет за цією заявкою буде визнано за громадянином Франції. Заявку заявника України буде відхилено за відсутністю новизни. Право на конвенційний пріоритет за заявками на винаходи і корисні моделі зберігається протягом 12 місяців після дати подання першої заявки, за заявками на промислові зразки — протягом 6 місяців.

Після надходження заявки до патентного відомства України вона підлягає спеціальній експертизі. Усі заявки перевіряють за формальними ознаками (формальна експертиза), крім того, заявка на винахід підлягає експертизі по суті. Мета формальної експертизи заявки — визначити, чи належить пропозиція, що заявляється, до об'єктів винаходу, а також, чи відповідає заявка вимогам закону, чи є в матеріалах заявки документ про сплату збору за подання заявки і чи він відповідає встановленим вимогам.

Якщо в результаті формальної експертизи буде виявлено, що в заявці наявні всі

передбачені законом документи і вони відповідають встановленим вимогам, то патентне відомство України має прийняти рішення або про видачу патенту, або про проведення експертизи заявки по суті. У разі бажання заявника, виявленого ним у заяві про видачу патенту, видати йому патент без проведення експертизи заявки по суті, під відповідальність самого заявника без гарантії його достовірності йому видається патент.

При цьому варто пам'ятати, що заявки на корисні моделі і промислові зразки експертизі по суті не піддаються і патент на зазначені об'єкти видається під відповідальність заявника і без гарантії його чинності.

Від цих загальних правил закони про промислову власність допускають певні відхилення. Так, датою заявки може бути день одержання патентним відомством України матеріалів, що містять принаймні: клопотання у довільній формі про видачу патенту, викладене українською мовою; відомості щодо заявника та його адреси; частину, яка зовнішнім виглядом нагадує опис винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. Цей виняток встановлено з метою закріпити за заявником (і державою) національний пріоритет заявки. Для збереження дати подання заявки заявник зобов'язаний протягом двох місяців від дати її подання подати до патентного відомства України переклад українською мовою цієї частини, а також доповнити заявку необхідними матеріалами.

У разі виявлення на момент одержання матеріалів заявки, що її матеріали не відповідають вимогам закону, патентне відомство України повідомляє про це заявника. Виявлені недоліки заявки мають бути усунуті протягом двох місяців від дати одержання заявником повідомлення про це. Якщо протягом зазначеного строку виявлені недоліки не будуть усунуті, то датою подання заявки буде дата одержання матеріалів патентним відомством. Якщо заявка взагалі не буде виправлена, вона вважатиметься неподаною, про що повідомляється заявник.

Неподаною визнається також заявка, в описі якої є посилання на креслення, але самого креслення немає. Якщо протягом встановленого строку креслення не надійде або заявник не зніме посилання на нього у заявці, вона вважається неподаною.

Рішення про встановлення дати подання заявки патентне відомство надсилає заявникові лише після надходження документа про сплату збору за подання заявки. Зазначений документ не надійшов — заявка вважається відкликаною.

Відповідно до п. 8 ст. 15 Закону про винаходи, після публікації відомостей про заявку на винахід заявникові надається тимчасова охорона заявленої пропозиції в обсязі формули винаходу, з урахуванням якої опубліковано відомості про заявку. Дія тимчасової охорони припиняється з дати публікації в офіційному бюлетені відомостей про видачу патенту чи повідомлення про припинення діловодства щодо заявки. Дія тимчасової охорони за міжнародною заявкою починається з дати її міжнародної публікації.

Під час дії тимчасової охорони заявленої пропозиції заявник має право на одержання компенсації за завдані йому збитки особами, що використали винахід без дозволу заявника. Але право заявника на компенсацію виникає лише за умови, що особа, яка використала пропозицію заявника, дійсно знала чи одержала письмове повідомлення українською мовою із зазначенням номера заявки, що відомості про заявку на винахід, який вона використовує без дозволу заявника, опубліковані.

На таких самих умовах надається тимчасова охорона і за міжнародною заявкою.

Експертиза заявки. Експертиза заявки по суті проводиться на вимогу заявника або будь-якої іншої особи. Заявник має право брати участь у розгляді питань, що обумовлені проведенням експертизи. Він має право з власної ініціативи вносити до заявки виправлення і уточнення, але до прийняття рішення за заявкою.

З метою ознайомлення заінтересованих осіб із заявкою на винахід по закінченні 18 місяців від дати національного (конвенційного) пріоритету патентне відомство публікує у своєму офіційному бюлетені визначені ним відомості про заявку. За клопотанням заявника зазначена публікація може бути здійснена раніше встановленого строку. На прохання винахідника його ім'я не повинно згадуватися в опублікованих відомостях про заявку. Після публікації заявки будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки.

Експертиза заявки по суті проводиться за рахунок коштів заявника і лише за наявності документа про сплату збору за проведення експертизи заявки на винахід. Мета цієї експертизи встановити відповідність заявленої пропозиції умовам патентоспроможності.

Клопотання про проведення експертизи заявки по суті заявник може подати протягом трьох років від дати подання заявки. Інші особи можуть подати зазначене клопотання після публікації відомостей про заявку на винахід, але не пізніше трьох років від дати подання заявки.

Якщо клопотання про проведення експертизи заявки не надійшло у встановлені строки, заявка вважається відкликаною.

Патентне відомство на будь-якому етапі проведення експертизи заявки по суті може зажадати від заявника додаткових матеріалів, якщо їх необхідність зумовлена проведенням експертизи, а також запропонувати змінити формулу. При неподанні заявником у визначені строки затребуваних патентним відомством додаткових матеріалів, заявка вважається відкликаною.

По завершенні експертизи заявки по суті патентне відомство має прийняти рішення про визнання заявленої пропозиції винаходом, якщо вона відповідає умовам патентоспроможності. В іншому разі заявникові надсилається рішення про відхилення заявки.

Заявник має право на будь-якому етапі розгляду заявки, аж до прийняття рішення за нею, відкликати її. Він також може замінити заявку на винахід на заявку на корисну модель і навпаки. Така заміна можлива до прийняття рішення про видачу патенту або відхилення заявки.

На підставі рішення патентного відомства про видачу патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок патентне відомство публікує у своєму офіційному бюлетені визначені ним відомості про видачу патенту. Водночас з публікацією відомостей про видачу патенту патентне відомство публікує опис до патенту на винахід, корисну модель, що містить формулу та опис винаходу і корисної моделі, а також креслення, на яке є посилання в описі винаходу чи корисної моделі.

Будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки після публікації відомостей про видачу патенту

Водночас з публікацією відомостей про видачу патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок патентне відомство здійснює їх державну реєстрацію, для чого вносить до відповідного Державного реєстру патентів України відомості про патент. У місячний строк після державної реєстрації патенту його видають особі, яка має право на його одержання. Якщо право на одержання патенту мають кілька осіб (співавторів), їм видається один патент.

Строк дії патенту на винахід становить 20 років від дати подання заявки до патентного відомства. Строк дії патенту на корисну модель — 5 років від дати подання заявки до патентного відомства, і за клопотанням власника його чинність може бути подовжена, але не більш як на 3 роки. На промисловий зразок патент видається строком на 10 років від дати подання заявки до патентного відомства, його чинність може бути подовжена за клопотанням власника патенту, але не більше як на 5 років.

За одержання патенту та підтримання його чинності необхідно сплачувати спеціальний збір, розмір якого і порядок сплати встановлює Кабінет Міністрів України.

Дія патенту на винахід, корисну модель та промисловий зразок може достроково припинитися повністю або частково з двох підстав:

— за заявою власника патенту;

— за несвоєчасну сплату встановленого річного збору за підтримання чинності патенту.

Патент може бути визнаний недійсним повністю або частково у разі:

— встановленої невідповідності запатентованого об'єкта умовам патентоспроможності;

— наявності у формулі винаходу чи корисної моделі ознак, яких не було у поданій заявці;

— порушення порядку зарубіжного патентування.

Щодо промислового зразка, то патент на нього може бути визнано недійсним повністю або частково через невідповідність запатентованого промислового зразка умовам патентоспроможності; наявності у сукупності істотних ознак промислового зразка ознак, яких не було у поданій заявці, а також у разі порушення порядку зарубіжного патентування.

Суб'єктивні права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Права, які надаються суб'єктам права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, прийнято поділяти на дві групи: особисті немайнові і майнові права.

Особисті немайнові права. До особистих немайнових прав належать право авторства, право на ім'я (спеціальну назву), право на подання заявки на одержання патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок. Але при цьому слід мати на увазі, що коло і характер особистих немайнових прав і майнових прав визначається тими результатами технічної творчості, які підлягають правовій охороні.

Як уже зазначалося, право авторства полягає в тому, що тільки справжній творець може називати себе автором винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. Усі інші особи, які використовують зазначені об'єкти, зобов'язані зазначити ім'я автора. Право авторства закріплює факт створення того чи іншого творчого результату даною конкретною особою, а це має значення для громадської оцінки як самого результату, так і особи автора.

Зазначення імені автора в разі використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка обов'язкове.

Чинне законодавство України про промислову власність не передбачає присвоєння імені автора чи іншої спеціальної назви винаходу, корисній моделі чи промислового зразку.

Разом з тим воно не містить прямої заборони присвоювати зазначеним об'єктам імені автора чи спеціальної назви. Більш того, уже згадувані Правила складання і подання заявки на видачу патенту України на винахід і корисну модель передбачають зазначення назви винаходу. Пункт 6.2.1 цих Правил проголошує: "Назва винаходу (корисної моделі) характеризує його (її) призначення, відповідає суті винаходу (корисної моделі) і, як правило, близька до назви відповідної рубрики Міжнародної патентної класифікації (МПК)"¹.

Слід звернути увагу на те, що особисті немайнові права авторів творів науки, літератури і мистецтва та авторів науково-технічних досягнень не збігаються. Закон не закріплює за винахідниками та авторами промислових зразків права на недоторканність та права на обнародування чи опублікування. Право на недоторканність твору не властиве і не стосується результатів технічної творчості, винахід можна удосконалювати будь-кому. Не можна приховувати від суспільства і готовий винахід.

Майнові права суб'єктів права на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Право власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, проголошене чинним законодавством, дає його суб'єкту ті самі правомочності, які дає право власності на будь-який інший об'єкт.

Право власності на винахід, корисну модель чи промисловий зразок засвідчується патентом (п. 5 ст. 5 Закону про винаходи і п. 5 ст. 5 Закону про промислові зразки). Патент надає його власнику виключне право на використання зазначених об'єктів на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів. Якщо патент на винахід, корисну модель чи промисловий зразок видано кільком особам (співавторам), то відносини між ними визначаються на підставі угоди. Якщо такої угоди немає, то кожний власник патенту має право використовувати винахід, корисну модель чи промисловий зразок на свій розсуд. Проте жоден з них не має права видати ліцензію на використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка та передати право власності на зазначені об'єкти іншим особам без згоди решти власників патенту.

Права, що надаються патентом, набувають чинності від дати публікації відомостей про його видачу, але за умови сплати річного збору за підтримання чинності патенту. При цьому варто пам'ятати, що річний збір за підтримання чинності патенту сплачується за кожний рік дії патенту, рахуючи від дати подання заявки. Документ про першу сплату зазначеного збору має надійти до патентного відомства України водночас з документом про сплату збору за видачу патенту. Без такої сплати збору патент не видається.

Використанням винаходу, корисної моделі та промислового зразка визнається: виготовлення, пропонування для продажу, запровадження у господарський оборот, застосування або ввезення чи зберігання у зазначених цілях продукту, що охороняється патентом. Іншими словами, використанням визнається будь-який продаж продукту, що охороняється патентом на території України. І не лише продаж, а навіть пропонування для продажу, тобто демонстрація продукту на виставках, ярмарках, вітринах тощо. Застосуванням, безумовно, визнається будь-яке використання винаходу. З цього загального правила є один виняток. Відповідно до Закону про винаходи (ст. 25) той, хто в інтересах своєї діяльності добросовісно використовує в Україні заявлений винахід, корисну модель чи промисловий зразок до дати подання заявки чи до дати конвенційного пріоритету, зберігає право на безоплатне продовження цього використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. Це право зберігається і в тому разі, коли зазначена особа здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання. Таке право називається правом попереднього користування або правом першокористувача. Ця норма передбачена і Законом про промислові зразки (ст. 22).

Право попереднього користування належить лише особі, яка незалежно від винахідника чи автора промислового зразка самостійно розробила і почала використовувати винахід, корисну модель чи промисловий зразок, тобто це право невідчужуване. Проте воно може передаватися іншим особам лише разом з підприємством чи діловою практикою або тією частиною підприємства чи ділової практики, в яких було використано заявлений винахід, корисну модель чи промисловий зразок чи здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання.

Використанням визнається також ввезення з-за кордону продукту, виготовленого на основі винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, що охороняється патентом. Патент, як відомо, має чинність лише на території тієї держави, що його видала. Отже, якщо за кордоном почали виготовляти продукцію на основі винаходу, що охороняється патентом в Україні, завозити її в Україну, то це буде порушенням патентних прав власника патенту з усіма наслідками, що з цього випливають.

Використанням визнається навіть зберігання продукту, виготовленого на основі винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, з метою його продажу чи якогось іншого використання.

Продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу, корисної

моделі, якщо при цьому використано кожен знак, включений до незалежного пункту формули винаходу, корисної моделі, або знака, еквівалентну їй.

Використання винаходу визнається застосування способу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей спосіб, не знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це їй так очевидно. Отже, особа, яка знає про те, що цей спосіб охороняється патентом і пропонує його для застосування, порушує чужі патентні права, що зумовлює відповідальність за порушення патентних прав.

Спосіб, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожен знак, включений до незалежного пункту формули винаходу, або знака, еквівалентну їй.

Незалежний пункт формули винаходу чи корисної моделі повинен стосуватися лише одного винаходу чи однієї корисної моделі. У незалежний пункт формули винаходу включають загальні істотні ознаки винаходу, кожна з яких необхідна у всіх випадках виконання чи використання винаходу, а всі разом узяті достатні для одержання технічного результату, що виявляється в усіх випадках, на які поширюється обсяг правової охорони, що пропонується. При складанні незалежної формули винаходу слід враховувати, що сукупність істотних ознак, необхідних і достатніх для досягнення технічного результату, повинна передаватися певним набором ознак, властивих цьому об'єкту.

Використання промислового зразка визнається виготовлення, пропонування для продажу, запровадження у господарський оборот або зберігання у зазначених цілях виробу, виготовленого із застосуванням запатентованого промислового зразка.

Виріб визнається виготовленим із застосуванням запатентованого промислового зразка, якщо при цьому використано всі істотні ознаки промислового зразка.

Крім виключного права на використання власник патенту має право заборонити іншим особам використовувати винахід, корисну модель чи промисловий зразок без його дозволу. Право на використання зазначених об'єктів тому і називається виключним, що воно виключає усіх третіх осіб із цього права. Безумовно, виключне право на

використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка не може бути безмежним, тому в законодавстві про промислову власність встановлено можливі випадки використання запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, які не є порушенням патентних прав.

Про право попереднього користування йшлося вище. Крім того, не визнається порушенням патентних прав, що надаються патентом, використання запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка в конструкціях чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід, корисна модель чи промисловий зразок використовується виключно для потреб зазначеного засобу.

Отже, не є порушенням патентних прав, якщо використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка має місце за таких умов:

— винахід, корисна модель чи промисловий зразок використовується у транспортному засобі іноземної держави;

— цей транспортний засіб іноземної держави опинився в повітряному просторі, водах чи на території України випадково або перебуває тимчасово;

— винахід, корисна модель чи промисловий зразок використовуються лише для потреб цього транспортного засобу.

Не визнається порушенням патентних прав на винахід, корисну модель чи промисловий зразок, якщо зазначені об'єкти використовуються без комерційної мети, тобто тільки для задоволення своїх власних потреб. Зазначені об'єкти використовуються з науковою метою або в порядку експерименту. Дозволяється використовувати без дозволу суб'єктів права на зазначені об'єкти у випадках надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо). Не є порушенням патентних прав разове виготовлення ліків в аптеках за рецептом лікаря, якщо вони виготовлені з використанням винаходу, корисної моделі.

Проте найскладнішою є проблема використання винаходів, корисних моделей чи промислових зразків після їх впровадження у господарський оборот. Про це йдеться в п. 3 ст. 25 Закону про винаходи і в п. 3 ст. 22 Закону про промислові зразки. Цей пункт ст. 25 проголошує: "Не визнається порушенням прав, що надаються патентом, впровадження в господарський оборот продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), після впровадження цього продукту в господарський оборот власником патенту чи з його спеціального дозволу". Аналогічна норма міститься у Законі про промислові зразки.

Це так званий "принцип вичерпання прав", суть якого полягає в тому, що виключні права на результати інтелектуальної власності не поширюються на будь-які дії з використанням матеріальних об'єктів, створених (або в яких втілено цей результат) і розповсюджених у суспільстві самим власником прав або з його дозволу. Тобто йдеться про те, що на проданий виріб, виготовлений на основі винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, право інтелектуальної власності винахідника чи автора промислового зразка не поширюється. І це зрозуміло, і це логічно. Проте цю норму іноді тлумачать як припинення прав винахідника чи автора промислового зразка при продажу чи будь-якому іншому відчуженні виробів, виготовлених на основі винаходів, корисних моделей чи промислового зразка.

Винахід, корисна модель та промисловий зразок стали товаром і тому можуть бути об'єктом будь-яких цивільно-правових правочинів. На підставі договору власник патенту може передати право власності на винахід, корисну модель чи промисловий зразок будь-якій особі, яка стає правонаступником власника патенту. Отже, винахід, корисна модель та промисловий зразок можуть бути відчужені будь-яким способом: даруванням, міною, продажем тощо.

Власникові патенту належить право будь-яким чином використати винахід, корисну модель та промисловий зразок. Одним із таких способів використання зазначених об'єктів є видача дозволу на використання винаходу, корисної моделі та промислового зразка будь-якій особі на основі ліцензійного договору, тобто видача ліцензії на право використання'.

Договори на передачу права власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок і ліцензійні договори набувають чинності лише за умови, що вони складені у письмовій формі, підписані сторонами і зареєстровані в патентному відомстві України.

З метою широкого сповіщення про запатентований винахід, корисну модель чи промисловий зразок власник патенту має право подати до патентного відомства для офіційної публікації заяву про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. За цим оголошенням будь-яка особа може скористатися зазначеним дозволом на використання винаходу, корисної моделі і промислового зразка. Особа, яка виявила бажання скористатися зазначеним дозволом, зобов'язана укласти з власником патенту договір щодо платежів. У разі використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка за таким відкритим дозволом річний збір за підтримання чинності патенту зменшується на 50 відсотків. Якщо ж жодна особа не заявила власникові патенту про намір скористатися зазначеним дозволом, власник патенту може подати до патентного відомства письмове клопотання про відкликання своєї заяви. У такому разі річний збір за підтримання чинності патенту сплачується у повному розмірі починаючи з року, наступного за роком публікації такого клопотання.

Проте права, що надаються патентом його власникові, у визначених законом випадках можуть бути примусово відчужені. Керуючись громадськими інтересами та інтересами національної безпеки, Кабінет Міністрів України має право дозволити використання винаходу, корисної моделі та промислового зразка без згоди власника патенту, але з виплатою йому відповідної компенсації. Кабінет Міністрів України своєю постановою від 29 липня 1994 р. затвердив порядок надання дозволу на використання запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка без згоди володільця патенту, але з виплатою йому відповідної компенсації¹.

Обов'язки, що накладаються патентом. Законодавство про промислову власність зобов'язує власників патентів добросовісно користуватися виключними правами, що надаються патентом. Добросовісне користування розуміється як таке, що не завдає шкоди іншим власникам патентів, іншим фізичним і юридичним особам, навколишньому середовищу, інтересам суспільства, національній безпеці тощо.

За законодавством України про промислову власність, власник патенту зобов'язаний використати запатентований винахід, корисну модель чи промисловий зразок. Якщо зазначені об'єкти не використовуються або використовуються недостатньо в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу патенту або від дати, коли використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка було припинено, то для власника патенту можуть настати негативні наслідки. У такому разі будь-яка особа, яка має намір і виявляє готовність використовувати винахід, корисну модель чи промисловий зразок, пропонує власникові патенту укласти ліцензійний договір. Якщо

власник патенту відмовиться від укладення ліцензійного договору, то зазначена особа може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка (видати примусову ліцензію). Суд може ухвалити рішення про надання дозволу заінтересованій особі на використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. В рішенні суду визначаються обсяг використання запатентованого об'єкта, строки дії дозволу, розмір та порядок виплати винагороди власникові патенту.

Проте слід мати на увазі, що примусова ліцензія може бути видана заінтересованій особі за умови, що власник патенту в суді не довів, що факт невикористання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка був зумовлений поважними причинами.

Всесвітня організація інтелектуальної власності дає таке тлумачення примусової ліцензії. Вислів "примусова ліцензія" використовується для позначення явища, протилежного добровільній ліцензії. Володілець добровільної ліцензії має право здійснювати такі дії, які охоплюються виключним правом, з дозволу власника патенту. Такий дозвіл називають звичайно ліцензійним контрактом. Він укладається між власником патенту і володільцем ліцензії.

Володілець примусової ліцензії має право здійснювати дії, які охоплюються виключним правом, з дозволу влади поза волею власника патенту. Примусову ліцензію ще називають недобровільною ліцензією.

Іноді складаються ситуації, коли один винахід, корисна модель чи промисловий зразок не може бути використаний без запатентованого іншого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. У такому разі власник патенту зобов'язаний дати дозвіл (видати залежну ліцензію на використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка) власнику пізніше виданого патенту. Така ліцензія може бути видана за таких умов:

1) пізніше запатентований винахід, корисна модель чи промисловий зразок призначені для досягнення іншої мети або мають значні техніко-економічні переваги перед раніше запатентованим винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком;

2) пізніше запатентований винахід, корисна модель чи промисловий зразок не може

використовуватися без порушення прав власника патенту раніше запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка.

У свою чергу власник раніше запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка має право вимагати від власника патенту пізніше запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка видати дозвіл (залежну ліцензію) на використання зазначених об'єктів, якщо пізніше запатентований винахід, корисна модель чи промисловий зразок удосконалює раніше запатентований винахід, корисну модель чи промисловий зразок або призначений для досягнення тієї самої мети.

Залежна ліцензія видається в обсязі, необхідному для використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, для яких затребувано такий дозвіл.

Оспорювання чинності патенту. Раніше вже йшлося про те, що у визначених законодавством випадках чинність патенту може бути припинена, а в інших передбачених законодавством випадках патент може бути визнано недійсним. Крім зазначених випадків припинення чинності патенту, законодавством передбачена можливість оспорити уже виданий патент. Будь-яка особа протягом шести місяців від дати публікації відомостей про видачу патенту може подати до Апеляційної ради заперечення проти видачі патенту.

Захист прав патентвласника. Будь-яке порушення прав власника патенту зумовлює відповідальність порушника. Порушенням визнається будь-яке посягання на права власника патенту, передбачене законодавством про промислову власність. Це може бути неправомірне використання винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, порушення особистих немайнових прав тощо.

Звичайно, таке порушення на вимогу власника патенту повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власникові патенту заподіяні збитки. Вимагати відновлення порушених прав власника патенту може також особа, яка придбала ліцензію, якщо інше не передбачено ліцензійним договором.

Будь-які спори, що виникають у зв'язку із застосуванням законодавства про промислову власність, розв'язує суд. Зокрема, суди розглядають спори про авторство на винахід,

корисну модель чи промисловий зразок; встановлення власника патенту; порушення майнових прав власника патенту; укладення та виконання ліцензійних договорів; право попереднього користування; винагороду винахідникам і авторам промислових зразків, а також власникам патенту; компенсації.

Суди розглядають також усі інші спори, пов'язані з охороною прав власників патенту, що надаються законодавством про промислову власність.

Патентування винаходу, корисної моделі та промислового зразка в іноземних державах¹. Одним із суб'єктивних прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки є право патентування зазначених об'єктів в іноземних державах. Патентування винаходів, корисних моделей та промислових зразків в іноземних державах проводиться за таких умов:

1) заявник зобов'язаний до подання заявки на одержання охоронного документа на винахід, корисну модель чи промисловий зразок до органу іноземної держави подати заявку на цей винахід, корисну модель чи промисловий зразок до патентного відомства України;

2) заявник, який бажає запатентувати винахід, корисну модель чи промисловий зразок в іноземній державі зобов'язаний повідомити про це патентне відомство України;

3) патентне відомство України протягом трьох місяців від дати надходження повідомлення заявника про намір запатентувати винахід, корисну модель чи промисловий зразок в іноземній державі, не повідомило заявника про заборону зарубіжного патентування зазначеного винаходу, корисної моделі чи промислового зразка.

У необхідних випадках патентне відомство України може дозволити патентування винаходу, корисної моделі чи промислового зразка в іноземній державі раніше зазначеного строку.

У разі патентування винаходу, корисної моделі чи промислового зразка за процедурою договору про патентну кооперацію міжнародна заявка подається до патентного відомства України.

При цьому слід пам'ятати, що зарубіжне патентування винаходів, корисних моделей чи промислових зразків досить дорога процедура, яка потребує істотних валютних затрат. Тому при вирішенні питання про зарубіжне патентування слід виходити з його комерційної доцільності. Доцільність зарубіжного патентування зумовлюється такими факторами:

1) Охорона експорту. Якщо у виробі, продукції, обладнанні тощо, які експортуються в іноземні держави, використано винаходи, корисні моделі та промислові зразки, захищені патентами України. Обсяг експортних поставок такий, що робить доцільним патентування використаних винаходів, корисних моделей чи промислових зразків в іноземних державах. В іншому разі винаходи, корисні моделі та промислові зразки можуть бути використані в зарубіжних країнах без дозволу українських власників патенту і без виплати їм будь-якої винагороди.

2) Зарубіжне патентування винаходів, корисних моделей чи промислових зразків зумовлене будівництвом Україною цивільних чи промислових споруд у зарубіжних країнах. Під час такого будівництва можуть бути використані об'єкти промислової власності, захищені патентами України. У такому разі для захисту зазначених об'єктів має бути проведено зарубіжне патентування у тих країнах, де має проводитися будівництво.

3) Стосовно певних винаходів, корисних моделей чи промислових зразків має бути припущення, що на них у деяких зарубіжних країнах може бути такий попит, що є надія укласти із заінтересованими фізичними чи юридичними особами цих зарубіжних країн ліцензійні угоди. У таких випадках також попередньо варто спочатку запатентувати зазначені об'єкти в цих країнах і таким чином позбавити їх можливості використати зазначені об'єкти без дозволу українських власників патенту.

Відповідно до законодавства України про промислову власність витрати, пов'язані з патентуванням винаходів, корисних моделей чи промислових зразків в іноземних державах, несе заявник або за його згодою інша особа, але не держава.

§ 2. Право на раціоналізаторську пропозицію

Поняття та ознаки раціоналізаторської пропозиції¹. Раціоналізаторські пропозиції є результатом найпоширенішого в Україні виду технічної творчості — раціоналізації, яка за новизною і технічним рівнем є нижчою від винахідницької творчості. Проте за своєю доступністю будь-кому, масштабністю та деякими іншими факторами не поступається винахідництву. Саме своїм масовим застосуванням раціоналізаторські пропозиції іноді здатні давати більший економічний ефект, ніж винаходи. Економія від використання раціоналізаторських пропозицій у підсумку по державі буває більшою, ніж від використання винаходів. Саме тому раціоналізація як форма технічної творчості заслуговує на всіляке заохочення і стимулювання, а її результати — раціоналізаторські пропозиції потребують надійної правової охорони. При цьому слід мати на увазі, що досить часто заявки на винаходи відхиляються тому, що втрачена їх новизна. Але ж пропозиція сама по собі за своїм змістом є винаходом, проте через втрату новизни вона не може дістати правової охорони. І в таких випадках буде доречною правова охорона раціоналізаторських пропозицій.

Трудящі незалежних країн колишнього СРСР звикли до раціоналізації, оскільки вона приносить користь підприємству, де працює раціоналізатор, і самому раціоналізаторові. За використання раціоналізаторської пропозиції її автор має право на винагороду. Раціоналізатор своєю творчістю приносить користь підприємству, державі в цілому і сам одержує моральне задоволення від своєї суспільно корисної діяльності. Раціоналізація є невід'ємною складовою виробничої діяльності, яка не може розвиватися без постійного і систематичного вдосконалення. Раціоналізаторська діяльність спрямована саме на вдосконалення вироблюваної продукції, технології і виробництва, застосовуваної техніки та іншого обладнання. Раціоналізація стосується будь-якої суспільно корисної діяльності людини, промисловості, транспорту, оборони, охорони здоров'я, сільського господарства тощо. Найширше використання пропозицій, спрямованих на вдосконалення процесів суспільно корисної праці, приносить досить істотний економічний ефект.

Раціоналізатори завжди були в пошані в Україні. Їх діяльність заохочувалась і

стимулювалась, вони були наділені рядом прав і пільг.

Нині в Україні раціоналізаторська діяльність регулюється ЦК України, Тимчасовим положенням про правову охорону » об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій, затвердженим Указом Президента Украй від 18 березня 1992 р. (далі — Тимчасове положення) та Методичними рекомендаціями про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затвердженими наказом патентного відомства України від 27 серпня 1995 р. (далі — Методичні рекомендації). Держпатент України прийняв ряд відомчих нормативних актів, спрямованих на поглиблену регламентацію регулювання раціоналізаторської діяльності.

Тимчасове положення змінене Указом Президента України "Про визнання такими, що втратили чинність. Указів Президента України у зв'язку з прийняттям Законів України щодо промислової власності" від 22 червня 1994 р. № 324/94.

Відповідно до наведених нормативних актів раціоналізаторською визнається пропозиція, яка є новою і корисною для підприємства, якому вона подана, і передбачає створення або зміну конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки або складу матеріалів.

Отже, раціоналізаторська пропозиція має стосуватися виробів, технології, застосовуваної техніки або складу матеріалів. Іншими словами, об'єктами раціоналізаторських пропозицій можуть бути конструктивні рішення виробів, технологічні процеси, тобто способи, а також речовини (склад матеріалів). Але не треба розуміти наведений перелік об'єктів як обмеження раціоналізації. Раціоналізаторська пропозиція може стосуватися будь-якої сфери суспільне корисної діяльності людини. Це може бути вдосконалення медичних інструментів та апаратури, оборони країни, зв'язку і транспорту тощо.

До раціоналізаторської пропозиції законодавство встановило три необхідні вимоги: 1) пропозиція має відноситись до профілю підприємства, якому вона подана; 2) раціоналізаторська пропозиція має бути новою; 3) раціоналізаторська пропозиція повинна бути корисною підприємству, якому вона подана.

Пропозиція подається тому підприємству, до діяльності якого вона відноситься. При цьому не має значення, де працює раціоналізатор і взагалі чи він працює.

Раціоналізаторська пропозиція відноситься до діяльності підприємства, якщо вона може бути використана в технологічному процесі цього підприємства, у продукції, що ним виробляється, у застосовуваній техніці або матеріалах.

Раціоналізаторська пропозиція визнається новою для підприємства, якому вона подана, якщо її сутність на цьому підприємстві до подачі заяви на неї не була відома. Для встановлення новизни раціоналізаторської пропозиції використовуються усі наявні на даному підприємстві джерела інформації, які містять відомості про цю або тотожну пропозицію такою мірою, що робить її можливою для використання.

Проте новизна раціоналізаторської пропозиції не втрачається, якщо зазначена пропозиція використовується за ініціативою її автора не більше як три місяці до подання заяви. Безумовно, йдеться про використання на тому підприємстві, якому подано заяву.

Раціоналізаторська пропозиція визнається корисною для підприємства, якому подано заяву на неї, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність виробництва, одержати кращий дохід (прибуток) або одержати інший позитивний ефект цим підприємством. Інший позитивний ефект може полягати в будь-якому підвищенні технічного рівня виробництва, поліпшенні умов та безпеки праці, зниженні негативного впливу на навколишнє середовище тощо.

Зазначені Методичні рекомендації містять ряд умов, за наявності яких пропозиція не може бути визнана раціоналізаторською. Це передусім запозичення чужого досвіду без свого творчого внеску, пропозиції, що містять відомі рішення, пропозиції не технічного, а організаційного характеру, пропозиції з удосконалення організації та управління господарством. Другу групу пропозицій, що не визнаються раціоналізаторськими, становлять пропозиції, що погіршують умови праці, якість робіт, спричинюють або збільшують рівень забруднення навколишнього середовища, знижують надійність та інші показники якості продукції. Не визнаються раціоналізаторськими пропозиції, які лише ставлять завдання, але не дають конкретного рішення.

Раціоналізатором, тобто автором раціоналізаторської пропозиції, визнається особа, що створила її своєю творчою працею. Якщо раціоналізаторська пропозиція створена спільною творчою працею кількох осіб, то вони визнаються співавторами. Порядок

користування правами на раціоналізаторську пропозицію, створену у співавторстві, визначається угодою між ними. Проте, як і в будь-якому співавторстві, не визнаються співавторами особи, які надавали авторові раціоналізаторської пропозиції тільки технічну допомогу, зокрема здійснювали креслярські роботи, виготовляли зразки, допомагали в оформленні документації, виконували розрахунки, проводили дослідну перевірку або сприяли оформленню прав на раціоналізаторську пропозицію та її використання.

Склад співавторів на раціоналізаторську пропозицію після подання заяви, за загальним правилом, не може змінюватися. Проте у виняткових випадках за відсутності спору про авторство склад співавторів може бути переглянутий підприємством, установою чи організацією, куди подано заяву на раціоналізаторську пропозицію. Зазначені Методичні рекомендації встановлюють досить суворі правила зміни складу співавторів на раціоналізаторську пропозицію. Заяву про зміну складу співавторів має розглядати посадова особа, яка приймає рішення з пропозиції, спільно з первинною організацією Товариства винахідників і раціоналізаторів України (далі — ТВР України) до винесення рішення з пропозиції.

Істотні обмеження існують щодо пропозицій, які подаються інженерно-технічними працівниками. Йдеться лише про інженерно-технічних працівників науково-дослідних, проектних, конструкторських, технологічних організацій та аналогічних підрозділів підприємств.

Під аналогічними підрозділами підприємства маються на увазі такі підрозділи підприємств, як науково-дослідні, проектні, конструкторські відділи, відділи головного конструктора, відділи головного технолога і технічні відділи, відділи головного металурга, заводські лабораторії.

Пропозиції цієї категорії працівників не визнаються раціоналізаторськими за умови, що подані ними пропозиції стосуються розроблюваних ними проектів. На інженерно-технічних працівників інших підрозділів і тих, які не брали участі у розробці зазначених проектів, наведене обмеження не поширюється.

То що ж, пропозиції зазначеної групи працівників взагалі не можуть визнаватися раціоналізаторськими? Ні, пропозиції, що їх вносять інженерно-технічні працівники вищезазначених організацій та підрозділів і які стосуються розроблюваних ними проектів, можуть бути визнані раціоналізаторськими за наявності умов, які визначаються

Методичними рекомендаціями.

Пропозиції інженерно-технічних працівників науково-дослідних, проектних, конструкторських, технологічних організацій та аналогічних підрозділів підприємств, які не розробляли проекти, конструкції і технологічні процеси, а також пропозиції інших працівників, які подані на стадії експериментальне' дослідної) перевірки проекту, конструкції, технологічного процесу можуть визнаватися раціоналізаторськими.

Пропозиції інженерно-технічних керівних працівників, які беруть участь у розгляді і затвердженні у встановленому порядку, відповідні проекти, конструкції і технологічні процеси, а також пропозиції, подані цими працівниками у співавторстві з іншими особами визнаються раціоналізаторськими в спеціально встановленому порядку.

Складання, подання та розгляд заяви на раціоналізаторську пропозицію. Заяву на раціоналізаторську пропозицію складає автор (співавтори) за спеціально встановленою формою (Р-1), затвердженою Міністерством статистики України. Заява та інші документи, що стосуються раціоналізаторської пропозиції, заповнюється чорнилом чи пастою від руки або на друкарській машинці чітко, розбірливо, без помарок і виправлень.

Заява складається окремо на кожен раціоналізаторську пропозицію. Може статися так, що в одній заяві містяться дві або й більше самостійних пропозицій, тоді авторіві пропонують оформити кожен пропозицію окремою заявою у 15-денний строк з дня повідомлення його про це. Якщо автор у зазначений строк переоформить заяву на кожен пропозицію окремо, то пріоритет кожної пропозиції встановлюється за первісною датою надходження заяви. Якщо автор у зазначений строк не переоформив заяву, то вона розглядається тільки в частині пропозиції, яка викладена в заяві першою.

В заяві зазначаються найменування пропозиції, всі без винятку співавтори, спільною творчою працею яких створено пропозицію, а також їх прізвища, імена та по батькові, місце роботи, посада, освіта, рік народження. Якщо автором пропозиції є особа, яка не працює на підприємстві, якому подається пропозиція, то зазначається її домашня адреса, за якою у подальшому буде вестись листування.

Форма заяви на раціоналізаторську пропозицію містить розділ "Опис пропозиції". Цей

опис починається з викладу недоліків існуючої конструкції, виробу, технології виробництва і техніки, що застосовуються, чи складу матеріалу. Далі в описі викладаються переваги пропозиції, що усувають зазначені недоліки, зміст запропонованого рішення. Опис має бути складений так, щоб у ньому містилися усі необхідні дані, достатні для практичного здійснення пропозиції без участі автора чи співавторів. В описі наводяться також відомості про прибуток чи інший позитивний ефект, який може дати використання раціоналізаторської пропозиції.

У разі потреби до заявки додаються графічні матеріали (креслення, схеми, ескізи тощо), техніко-економічні розрахунки та додаткові відомості про пропозицію, якщо вона подавалась раніше або подається водночас на інші підприємства.

Усі матеріали заявки (графічні чи інші матеріали заявки, що додаються до неї) мають бути підписані усіма співавторами, зазначеними у заяві. На заяві і графічних матеріалах зазначається дата заповнення (написання) та виготовлення.

Підприємство, до якого подається заява, в разі заінтересованості в цій пропозиції, може надати авторові допомогу в складанні заявки, виготовленні креслень, схем, ескізів тощо.

Подання заявки. Заява на раціоналізаторську пропозицію подається тому підприємству, до діяльності якого відноситься пропозиція. Не має значення чи працює на цьому підприємстві автор пропозиції, чи ні.

Заява на раціоналізаторську пропозицію може бути подана до міністерства. У такому разі її направляють на розгляд того підприємства, до діяльності якого відноситься пропозиція, без її реєстрації в журналі, але з зазначенням дати її надходження.

Пропозиція визнається такою, що відноситься до діяльності підприємства, якщо вона може бути використана цим підприємством у технологічному процесі або у продукції, що ним виробляється, а також у техніці, що застосовується на даному підприємстві чи у складі матеріалу.

Заява на раціоналізаторську пропозицію передусім перевіряється на предмет її відповідності вимогам, що встановлені Методичними рекомендаціями. Правильно складена заява реєструється у журналі реєстрації заяв на раціоналізаторські пропозиції (далі — Журнал), який складений за формою, затвердженою Міністерством статистики України. Заява має бути зареєстрована у день її надходження. На заяві проставляється дата її надходження до підприємства, якому її подано, і номер, під яким вона зареєстрована.

Журнал має бути прошнурований, скріплений печаткою підприємства і підписаний особою, що приймає рішення з пропозицій.

Якщо раціоналізаторська пропозиція не відноситься до діяльності підприємства, якому вона подана, або сама заява складена з порушенням встановлених вимог, то її не реєструють і не приймають до розгляду.

Правильно складена заява приймається до розгляду. З моменту реєстрації заява вважається документом підприємства, міністерства (відомства), і на прохання автора чи співавторів їм може бути видано копію зареєстрованої заяви.

Якщо авторові раціоналізаторської пропозиції відмовлено в реєстрації, то йому у письмовій формі повідомляють причину відмови. В цьому повідомленні має бути зазначено найменування пропозиції і дата її надходження на підприємство або до міністерства (відомства).

При незгоді автора з відмовою у реєстрації і прийнятті до розгляду його заяви він може оскаржити зазначену відмову керівникові підприємства, міністерства (відомства). Скарга має бути розглянута у 15-денний строк.

Автор має право після реєстрації заяви на раціоналізаторську пропозицію вносити до неї зміни і доповнення. Проте зазначені зміни і доповнення можуть вноситися лише до прийняття рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською. Зміни і доповнення не повинні стосуватися суті пропозиції. Якщо вони стосуються суті пропозиції, то вони можуть бути оформлені як окрема пропозиція.

Автор має право на одержання довідки, якою засвідчується факт і дата надходження заяви. Така довідка повинна бути видана авторові протягом п'яти днів від дати надходження такого прохання.

Якщо заява не відповідає встановленим вимогам і тому не підлягає реєстрації в Журналі, вона все ж має бути зареєстрована як вхідна кореспонденція. За нею можливе переведення.

Розгляд заяви на раціоналізаторську пропозицію. Зареєстрована заява на раціоналізаторську пропозицію піддається своєрідній експертизі по суті. Вона направляється тому підрозділові підприємства чи відповідним службам, до діяльності яких вона безпосередньо відноситься. Заява, зареєстрована міністерством (відомством), у разі потреби направляється для висновку з пропозиції науково-дослідним, проектним, конструкторським, технологічним організаціям, а також підприємствам, на яких її може бути використано. У висновку до пропозиції має бути дана оцінка її новизни і корисності.

Якщо пропозиція не має новизни, то такий висновок повинен бути належним чином обґрунтований.

За результатами розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію може бути прийнято таке рішення:

- визнати пропозицію раціоналізаторською і прийняти до використання;
- провести дослідну перевірку пропозиції;
- пропозицію відхилити.

Рішення з пропозиції приймає керівник підприємства чи керівник відповідного підрозділу, на якого це покладено наказом по підприємству, з урахуванням висновків з пропозиції стосовно її новизни і корисності.

У разі визнання пропозиції раціоналізаторською підприємство розробляє організаційно-технічні заходи, які мають забезпечити її ефективне використання.

Проте трапляються випадки, коли пропозиція визнається раціоналізаторською не повністю, а лише частково, тоді в рішенні має бути вказано, в якій саме частині вона визнається раціоналізаторською.

Рішення про відхилення пропозиції має бути аргументовано мотивами відхилення.

Порядок розгляду заяв на раціоналізаторські пропозиції, внесені керівником, його заступником, головним інженером, заступником головного інженера підприємства за місцем роботи чи підпорядкованих підприємствах, дещо інший. Їхні заяви розглядає і рішення за ними приймає керівник вищестоящої організації. Такий самий порядок діє і щодо пропозицій, внесених зазначеними працівниками у співавторстві з іншими особами.

У такому разі заява на раціоналізаторську пропозицію реєструється в Журналі підприємства і направляється керівникові вищестоящої організації з висновками з пропозиції щодо її новизни і корисності для даного підприємства. В матеріалах заяви має бути викладена, особиста творча участь авторів у створенні запропонованої пропозиції.

Рішення за такими заявами приймає керівник вищестоящої організації, після чого заява повертається підприємству, якому її було подано.

Деяка особливість в оформленні прав на раціоналізаторську пропозицію існує щодо тих пропозицій, які пов'язані зі зміною затверджених нормативів і технічної документації (проектів, стандартів, технічних умов та іншої нормативної, технічної і конструкторської документації). Рішення про визнання таких пропозицій раціоналізаторськими і прийняття їх до використання приймаються лише після того, як відповідна організація, що

затвердила зазначені нормативи, дасть дозвіл на їх зміну. В такому разі строк розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію подовжується на час оформлення зазначеного дозволу

Зазначені організації можуть лише видавати дозвіл на зміну затверджених нормативів і технічної документації з пропозиції (п. 20 Типового положення про раціоналізаторські пропозиції). Але вони не вирішують питання про можливість визнання пропозиції раціоналізаторською.

Рішення за заявою має бути прийнято протягом місяця з дня її надходження на підприємство.

Будь-яке рішення за заявою на раціоналізаторську пропозицію може бути оскаржено. Автор пропозиції в разі відмови у визнанні пропозиції раціоналізаторською або в прийнятті її до використання має право оскаржити це рішення протягом одного місяця від дати одержання зазначеного рішення. Скарга подається керівникові підприємства, який прийняв це рішення. Скарга автора має бути розглянута протягом місяця від дати її надходження. Розгляд скарги на підприємстві за місцем роботи автора здійснюється його керівником спільно з первинною організацією ТВР України з участю самого автора. Прийняте рішення є остаточним (п. 57 Типового положення).

Прийнята пропозиція може бути також використана і на інших підприємствах. Підприємство, що прийняло пропозицію до використання, може направити інформацію про цю пропозицію заінтересованим підприємствам з метою укладення угоди.

Протягом місяця після винесення рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською і прийняття її до використання авторіві видається свідоцтво встановленої форми. Якщо авторство на пропозицію мають кілька співавторів, то кожному з них видається свідоцтво.

Свідоцтво видає підприємство, яке прийняло рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською і прийняття її до використання. Свідоцтво підписує керівник підприємства і стверджує печаткою. У свідоцтві зазначається дата і номер заяви, зазначені в Журналі реєстрації.

У разі співавторства у свідоцтві вказуються прізвища усіх співавторів в алфавітному порядку.

Факт використання раціоналізаторської пропозиції підтверджується спеціальним актом за формою, що її затверджує Міністерство статистики України.

Права автора раціоналізаторської пропозиції та їх захист. Автор раціоналізаторської пропозиції, як і будь-який інший суб'єкт права інтелектуальної власності, відповідно до чинного законодавства має певні особисті немайнові і майнові права.

До особистих немайнових прав автора раціоналізаторської пропозиції належать право авторства, право на ім'я, право на назву раціоналізаторської пропозиції, право на пріоритет, до майнових прав — право на винагороду.

Щодо особистих немайнових прав, то їх зміст уже розкривався раніше і тому немає потреби повторюватись. Що стосується права на винагороду, то воно має свої особливості. Раціоналізатор, подаючи заяву до підприємства про визнання поданої ним пропозиції раціоналізаторською, разом з тим передає підприємству, в разі визнання пропозиції раціоналізаторською, і право на використання за певну винагороду. Розмір винагороди визначається відповідно до Тимчасового положення. Пункт 11 ч. 3 Методичних рекомендацій проголошує, що винагорода автору чи співавторам виплачується в порядку, передбаченому Тимчасовим положенням. Пункт 40 Методичних рекомендацій деталізує: якщо використання раціоналізаторської пропозиції дає певний економічний ефект (прибуток), то складається розрахунок річної ефективності. Пропозиції, використання яких дає інший позитивний ефект, а не економічний, мають свою специфіку визначення розміру винагороди.

Відповідно до п. 53 Тимчасового положення право на винагороду має автор чи співавтори раціоналізаторської пропозиції протягом двох років, від дати початку її використання на підприємстві, яке видало авторові свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію. Розмір винагороди визначається умовами договору між автором і підприємством і не може бути менше:

— 10 відсотків доходу, одержуваного щорічно підприємством від використання раціоналізаторської пропозиції;

— 2 відсотків від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу.

Винагорода виплачується авторові відповідно до договору, але не пізніше 3 місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції (п. 37 Типового положення).

Автор раціоналізаторської пропозиції має право на захист своїх особистих немайнових і майнових прав. Особисті немайнові права автора раціоналізаторської пропозиції захищаються у позовному порядку.

Автор має право на подання заяви на раціоналізаторську пропозицію. Але за наявності певних відхилень від встановлених вимог йому може бути відмовлено в прийнятті заяви до розгляду. Така відмова може бути оскаржена керівнику підприємства. Скарга має бути розглянута в 15-денний строк. Тобто, такі скарги розглядаються в адміністративному порядку.

Відмова у визнанні пропозиції раціоналізаторською або у прийнятті її до використання може бути оскаржена керівнику підприємства в 3-місячний строк. У разі незгоди автора з прийнятим за його скаргою рішенням або якщо при розгляді скарги рішення не прийнято у зв'язку з недосягненням угоди між керівником підприємства і Радою ТВР України, автор може звернутися до суду. В цьому разі передбачений адміністративно-судовий порядок захисту прав автора раціоналізаторської пропозиції.

Всі інші спори, що виникають у зв'язку із використанням раціоналізаторської пропозиції, розглядаються в судовому порядку.

§ 3. Право на селекційні досягнення

Правова охорона сортів рослин. Виведення нового сорту будь-якої культурної рослини потребує великих затрат енергії, наполегливих пошуків, коштів, тривалого часу і великих зусиль. Це процес, який триває багато років, іноді навіть протягом життя кількох поколінь. Цей процес досить дорого коштує, що потребує великих коштів на його здійснення, він залучає великі колективи висококваліфікованих спеціалістів.

Одним словом, виведення нового сорту рослини потребує зусиль і коштів. Може саме цим пояснюється те, що в Україні виведення нових сортів рослин не можна назвати успішним. З ряду показників Україна істотно відстає від країн з розвинутою ринковою економікою. Це особливо помітно тепер, коли на наших полях з'являються зарубіжні технології вирощування багатьох сільськогосподарських культур, які значно переважають наші, виведені передовою радянською сільськогосподарською наукою.

Відносини, що виникають у зв'язку з виведенням, використанням, захистом, відчуженням нових сортів рослин, регулюються Законом України "Про охорону прав на сорти рослин" від 21 квітня 1993 р., який набув чинності 1 листопада 1993 р. (далі — Закон про рослини).¹ У законі дано визначення таких понять як "сорт", "використання сорту", "запатентований сорт" та інших, пов'язаних з правовою охороною сортів рослин.

Так, Реєстр сортів рослин України — це реєстр, до якого занесено сорти, допущені для господарського використання;

Державний реєстр сортів рослин України — реєстр, до якого занесено сорти, права на які охороняються; виключна ліцензія — передача власником патенту або його правонаступником (ліцензіаром) права на використання сорту будь-якій особі (ліцензіату), включаючи продаж ліцензій на сорти третім особам; невиключна ліцензія — передача власником патенту або його правонаступником права на використання сорту будь-якій особі, за винятком продажу ліцензії на цей сорт третім особам.

Отже, законодавство про рослини розрізняє два види сортів: сорти, що допущені до господарського використання, і сорти які захищені патентом, тобто запатентовані сорти.

Об'єктом правової охорони вищезгаданий Закон про рослини визнає особисті немайнові права автора сорту, власника патенту або ліцензії. Перелік родів і видів рослин, на сорти яких видаються патенти, визначається Кабінетом Міністрів України². Отже, далеко не всі виведені нові сорти рослин підпадають під правову охорону, а лише ті, які можуть бути визнані патентоспроможними.

Об'єктом права на сорт є селекційне досягнення у рослинництві, одержане штучним шляхом або шляхом відбору і таке, що має одну або кілька господарських ознак, які відрізняють його від існуючих сортів рослин.

Відповідно до Закону про рослини сорт — це штучно відібрана сукупність рослин у межах одного і того ж ботанічного таксону з притаманними їм біологічними ознаками і властивостями, що характеризують їх спадковість, яка має хоч би одну відмінність від відомих сукупностей рослин того ж ботанічного таксону і може вважатися єдиною з точки зору придатності для відтворення сорту. Категорії сорту — клон, лінія, гібрид, популяція.

За своєю сутністю визначення сорту в законі фактично не відрізняється від вищенаведеного визначення селекційного досягнення в рослинництві. Важливо, щоб новий сорт відповідав умовам патентоспроможності.

Сорт визнається патентоспроможним і на нього видається патент, якщо він є новим та відповідає умовам відмінності, однорідності і стабільності.

Відповідно до закону сорт вважається новим, якщо на дату надходження заявки на видачу патенту на сорт до патентного відомства України насіння цього сорту не було відоме цивільному обороту: а) на території України більше одного року;

б) на території будь-якої іншої країни для винограду, декоративних деревних рослин,

плодових культур та лісових порід більше шести років та більше чотирьох років для інших культур. Але слід мати на увазі, що зазначена норма стосовно іноземних громадян і юридичних осіб діє за принципом взаємності. Тобто вона не застосовується до громадян і юридичних осіб зарубіжних країн, де таку норму не передбачено для громадян України.

Дещо інші правила щодо сортів тих родів і видів, які були занесені до Реєстру сортів рослин України, тобто вони були допущені до господарського використання, але на території України не охоронялись. Новизна зазначених сортів не втрачається якщо навіть їх використовували понад зазначені строки. Пріоритет на такі сорти встановлюється від дати надходження такого сорту на сортовипробування. Проте строк чинності скорочується на період від дати надходження сорту на сортовипробування до дати надходження заявки до патентного відомства України.

Відмінність сорту Сорт відповідає умовам відмінності, якщо він явно відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого на дату надходження заявки до патентного відомства України.

Загальновідомість сорту встановлюється за усіма джерелами інформації, зокрема фактом його використання, наявністю в офіційних каталогах, довідковому фонді, точним описом у літературі або іншій заявці. Ознаки, що дають змогу визначити відмінні особливості сорту, мають бути здатними до відтворення і точного опису.

Однорідним вважається сорт, рослини якого з урахуванням особливостей розмноження за своїми ознаками залишаються досить однорідними.

Стабільним вважається сорт, якщо його основні ознаки залишаються незмінними після кожного розмноження. У разі особливого циклу розмноження — в кінці кожного циклу розмноження.

Сорт вважається патентоспроможним, коли всі наведені умови будуть наявні у своїй сукупності.

Суб'єктом правовідносин, що виникають у процесі створення і використання сорту рослин, може бути будь-яка фізична і юридична особа. Іноземні громадяни та юридичні особи можуть бути суб'єктами прав на сорти рослин в Україні за принципом взаємності.

Суб'єктом права на сорт рослини може бути особа без громадянства, якщо вона постійно проживає в Україні. Суб'єктами прав на сорт рослини можуть бути спадкоємці та інші правонаступники автора сорту, а також держава.

Автором сорту визнається громадянин, творчою працею якого створено цей сорт. Якщо сорт створено спільною творчою працею кількох осіб, усі вони визнаються співавторами виведеного нового- сорту.

Проте не вважаються співавторами ті особи, які не внесли особистого творчого вкладу у створення сорту. Особи, які надавали авторові (співавторам) лише технічну допомогу, матеріально чи організаційно сприяли виведенню сорту, оформленню матеріалів для одержання права на сорт, не визнаються співавторами.

Але якщо кілька осіб вивели сорт незалежно одна від одної, то право на одержання патенту на сорт належить тій особі, чия заявка надійшла раніше до патентного відомства України.

Право на одержання патенту може мати, а отже бути суб'єктом права на сорт, будь-яка особа, якій автор передав своє право на одержання патенту Автор сорту може вказати про це безпосередньо в заявці або в окремій заяві, але за умови, що заява про це надійшла до патентного відомства України до прийняття рішення про видачу патенту.

В сучасних умовах одним із важливих суб'єктів права на сорт стає роботодавець, який має право на одержання патенту, якщо сорт створено працівником — автором сорту при виконанні ним службових обов'язків, конкретного завдання, одержаного працівником від роботодавця. Отже, роботодавець стає власником патенту і суб'єктом права на сорт за умови, що сорт створено під час виконання службових обов'язків або за завданням роботодавця, тобто коли роботодавець доручив працівникові виведення сорту.

Крім того, право на одержання патенту належить роботодавцю за умови, що між автором і зазначеним працівником укладено письмовий договір, який передбачає передачу прав роботодавцеві на одержання патенту. В договорі мають бути визначені умови виплати винагороди авторові. Якщо ж між автором сорту і роботодавцем не укладено письмового договору про передачу прав на одержання патенту або роботодавець порушив істотні умови договору, то право на одержання патенту залишається за автором.

Подання заявки на сорт. Заявка на сорт подається до патентного відомства України будь-якою фізичною чи юридичною особою, яка має право на одержання патенту.

Заявка про видачу патенту на сорт може бути подана особисто заявником, через довірену особу або патентного повіреного. Громадяни, які проживають за межами України, а також іноземні юридичні особи, що мають постійне місцеперебування за межами України, ведуть справи, пов'язані з одержанням патенту на сорт, через патентних повірених, зареєстрованих у патентному відомстві України. Права та обов'язки патентних повірених, порядок їх атестації та реєстрації визначаються Положенням про патентних повірених України, що затверджується Кабінетом Міністрів України¹. Патентні повірені можуть бути лише громадянами України, які постійно проживають в Україні.

Заявка на видачу патенту на сорт має містити:

— заяву про видачу патенту на сорт; опис сорту, що розкриває його ознаки та властивості з повнотою, достатньою для визначення сорту.

До заявки додається документ про сплату збору за подання заявки або який засвідчує наявність пільг щодо його сплати.

Пріоритет сорту. За датою надходження заявки до патентного відомства України визначається пріоритет сорту. Проте заявник може претендувати на визнання за ним конвенційного пріоритету, тобто визнання пріоритету за датою надходження заявки до патентного відомства України держави-учасниці Міжнародної конвенції з охорони селекційних досягнень. Але право на конвенційний пріоритет у заявника виникає лише за умови, що його заявка надійшла до патентного відомства не пізніше 12 місяців після

подання першої заявки в державі-учасниці Конвенції. Але за наявності поважних причин патентне відомство може подовжити строк на подання заявки на визнання конвенційного пріоритету, проте не більше як на два місяці.

Для визнання права на конвенційний пріоритет заявник зобов'язаний вказати про це при поданні заявки або протягом двох місяців віддати надходження заявки до патентного відомства України і додати копію першої заявки, завіреної в патентному відомстві держави-учасниці Міжнародної конвенції з охорони селекційних досягнень, до якого було подано першу заявку.

Може статися так, що до патентного відомства України водночас надійдуть дві заявки на один і той самий сорт, виведений різними авторами. У такому разі пріоритет визначається за заявкою, в якій доведено більш ранню дату її відправлення до патентного відомства України. Якщо зазначені дати знову збігатимуться — за заявкою, що має більш ранній реєстровий номер патентного відомства України.

Експертиза заявки про видачу патенту на сорт. Експертиза заявки на сорт включає формальну експертизу та експертизу заявки на патентоспроможність. Експертиза заявки провадиться поетапно протягом трьох років від дати надходження заявки до патентного відомства України, яке може продовжити зазначений строк експертизи.

Заявник має право під час проведення експертизи:

— вносити до матеріалів заявки доповнення, виправлення або уточнення; брати участь у розгляді питань, пов'язаних з проведенням експертизи особисто, через свою довірену особу або через патентного повіреного;

— знайомитися з результатами експертизи сорту.

Формальна експертиза заявки на сорт. Зазначена експертиза повинна бути проведена протягом двох місяців від дня надходження заявки. Вона має на меті встановити наявність необхідних документів та їх відповідність вимогам закону. Матеріали, які

доповнюють чи змінюють заявку, не повинні змінювати суті заявленого сорту. Додаткові матеріали вважаються такими, що змінюють суть заявленого сорту, якщо вони містять ознаки, які не були наведені в первинних матеріалах заявки. Додаткові матеріали, що змінюють суть заявленого сорту, до уваги не беруться під час розгляду заявки. Вони можуть бути оформлені як самостійні заявки.

Якщо заявка на сорт містить усі необхідні матеріали і документи, які відповідають встановленим вимогам, то приймається рішення про встановлення пріоритету і можливість подальшого розгляду заявки, про що заявникові надсилається письмове повідомлення.

Якщо за результатами формальної експертизи буде встановлено, що заявку оформлено на сорт, на який не видається патент, то приймається рішення про відмову в подальшому розгляді заявки.

Прийняте за результатами формальної експертизи рішення може не задовольнити заявника. У такому разі він має право оскаржити зазначене рішення до Апеляційної ради патентного відомства України.

Публікація відомостей про заявку на сорт. Через 18 місяців від дати надходження заявки до патентного відомства і за умови прийняття рішення про подальший розгляд заявки за результатами формальної експертизи відомості про заявку публікуються в офіційному бюлетені. Характер та зміст відомостей, які підлягають публікації, визначаються патентним відомством.

Зазначені відомості можуть бути опубліковані раніше 18-місячного строку на прохання заявника.

На прохання автора сорту його ім'я в публікації не згадується.

Експертиза заявки на патентоспроможність заявленого сорту. Експертний орган патентного відомства України провадить експертизу заявки на патентоспроможність

сорту. Таким експертним органом патентного відомства є Державна комісія України з випробування та охорони сортів рослин Міністерства АПК. Якщо в процесі експертизи буде встановлено, що сорт не відповідає умовам патентоспроможності, то приймається рішення про відмову в наданні правової охорони сорту, про що повідомляється заявникові у письмовій формі.

Рішення за результатами експертизи заявки на патентоспроможність може бути оскаржено до Апеляційної ради патентного відомства України.

Позитивне рішення за результатами експертизи заявки на патентоспроможність є підставою для видання заявникові патенту України на заявлений сорт.

З моменту публікації відомостей про заявку на сорт в офіційному бюлетені патентного відомства України сорту надається тимчасова охорона, яка має чинність від дати публікації до дати прийняття рішення про видачу патенту. Тимчасова охорона права на сорт надається в обсязі опублікованого опису сорту.

Якщо за результатами експертизи на патентоспроможність сорту прийнято рішення про відмову у видачі патенту, тимчасова охорона права на сорт вважається такою, що не настала, але за умови, що можливість оскарження вичерпано.

На підставі позитивного рішення експертного органу за результатами експертизи на патентоспроможність сорту патентне відомство України здійснює державну реєстрацію сорту шляхом занесення його до Державного реєстру сортів України. Після реєстрації сорту патентне відомство України протягом одного місяця від дати одержання документа про сплату відповідного збору видає патент України на сорт. У разі наявності кількох співавторів на сорт їм видається один патент.

Рішення про видачу патенту України на сорт публікується в офіційному бюлетені патентного відомства України. В публікації зазначається ім'я автора чи співавторів сорту, назва сорту, його опис та інші відомості за визначенням патентного відомства України.

Довідавшись з публікації про видачу патенту, будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки в порядку, визначеному патентним відомством України.

Права та обов'язки власника патенту. Права автора сорту прийнято поділяти на два види — особисті немайнові і майнові суб'єктивні права.

До особистих немайнових прав належать: а) право авторства; б) право на ім'я; в) право на назву сорту. Автор має право вимагати визнання авторства на виведений ним сорт саме за ним. Це має значення для його громадської оцінки. Крім того, автор має право вимагати, щоб при використанні сорту у відповідній документації зазначалось його ім'я. Автор має також право на назву свого сорту. Уже при поданні заявки автор повинен зазначити назву сорту, яка має надавати можливість ідентифікувати сорт, не повторювати назви або відрізнитися від назви уже існуючого сорту такого самого або близького ботанічного виду. Назва сорту не може складатися з одних цифр, не повинна вводити в оману щодо властивостей, походження та значення сорту або щодо особи автора сорту, суперечити принципам суспільної моралі.

При поданні заявки на один і той самий сорт до патентних відомств різних держав назва сорту в усіх заявках має бути однаковою.

При використанні сорту будь-якою особою має зберігатися та його назва, під якою він внесений до Державного реєстру сортів рослин України.

Назва сорту може бути змінена на прохання заявника, але до прийняття рішення про видачу патенту. Якщо запропонована заявником назва сорту не відповідає встановленим вимогам, то заявник протягом двох місяців повинен запропонувати нову назву.

Особисті немайнові права автора сорту є невідчужуваними.

Майнові права суб'єкта права на сорт рослин. Особа, яка одержала патент на сорт, стає власником патенту, який надає право виключного використання. Використання цих прав має здійснюватися в межах, передбачених законом. Будь-яка особа не може

використовувати запатентований сорт без згоди власника патенту.

Власник патенту може передати право на патент будь-якій третій особі. Але якщо він не є автором сорту, то така передача може мати місце лише на тих умовах, за яких це право було одержано від автора сорту.

Права, що надаються патентом його власникові можуть бути передані ним або його правонаступником будь-якій третій фізичній чи юридичній особі повністю або частково. Передача прав оформляється ліцензійним договором, відповідно до якого власник патенту передає іншим особам право на використання сорту. Треті особи (ліцензіари) беруть на себе обов'язок вносити обумовлені ліцензійним договором платежі та здійснювати інші дії, передбачені договором.

Отже, слід звернути увагу на те, що власник патенту може передавати іншим особам як саме право на патент, так і права, що з нього випливають (на основі ліцензійного договору),

Договір на передачу права на патент і ліцензійний договір мають бути зареєстровані в патентному відомстві України під загрозою їх недійсності.

Власник патенту чи його правонаступники можуть оголосити відкриту ліцензію на право використання сорту. Для цього вони мають право подати до патентного відомства України заяву для офіційного опублікування про надання будь-якому громадянину чи у юридичній особі відкритої ліцензії. За цією ліцензією будь-яка особа має право використати сорт на умовах, передбачених договором з власником патенту чи його правонаступниками.

У разі використання сорту на основі відкритої ліцензії збір за підтримку чинності патенту зменшується на 50 відсотків з початку року, який настає за роком публікації заяви про надання відкритої ліцензії.

Ліцензіар відкритої ліцензії має право в будь-який час відкликати свою заяву про

надання відкритої ліцензії, якщо ніхто не виявив бажання нею скористатися.

Виключні права на сорт, передбачені патентом, у певних передбачених законом випадках можуть бути обмежені. Так, у разі невикористання сорту власником патенту протягом перших п'яти років, заінтересованим особам суд може видати примусову невиключну ліцензію. Прийняти таке рішення суд може за умов, що сорт протягом 5-річного строку не використовується, а власник патенту відмовився укласти з заінтересованими особами ліцензійний договір. 5-річний строк починає свій перебіг від дати прийняття рішення про видачу патенту. Не визнається порушенням патентних прав власника патенту на сорт, якщо він використовується:

а) в некомерційних цілях;

б) в експериментальних цілях;

в) як вихідний матеріал для виведення інших сортів;

г) для товарної переробки або транзитного перевезення. Сорти, права на які в Україні не охороняються, можуть використовуватись тільки після проведення державного сортовипробування і занесення їх до Реєстру сортів рослин України.

Використання сортів, що занесені до Реєстру сортів рослин України, має здійснюватися з додержанням положень Закону про рослини. Тут варто звернути увагу на таке. Сорти рослин України, що охороняються патентом, можуть бути використані третіми особами тільки з дозволу власника патенту. Ці сорти занесено до Державного реєстру рослин України. Сорти, які в Україні не охороняються патентом, але занесені до Реєстру сортів рослин України (не до Державного реєстру, а просто до Реєстру), також можуть використовувати треті особи з додержанням положень Закону про рослини, тобто з дозволу автора сорту і виплатою винагороди.

Право автора сорту рослин на винагороду. Автор сорту рослини, який не є власником патенту, має протягом строку чинності патенту право на одержання винагороди від

власника патенту за використання сорту.

Розмір і умови виплати винагороди автору сорту визначаються договором, що укладається між ним і власником патенту. При цьому розмір винагороди має становити не менше двох відсотків від сум щорічних надходжень, які одержує власник патенту за використання сорту, включаючи надходження від продажу ліцензій.

Винагорода виплачується авторові сорту протягом шести місяців після закінчення кожного року, в якому використовувався сорт, якщо договором з власником патенту не передбачено інше.

Обов'язок власника патенту. З метою збереження характерних ознак та властивостей сорту, які зазначені в його описі на дату встановлення пріоритету, власник патенту повинен підтримувати сорт протягом строку чинності патенту відповідним чином.

Припинення дії патенту. Чинність патенту може бути припинена одним із двох способів: припиненням його чинності достроково або визнанням патенту недійсним. Чинність патенту може бути припинена за заявою його власника, поданою до патентного відомства України, а також у разі несплати у встановлений строк збору за підтримання його чинності. Про дострокове припинення чинності патенту патентне відомство України публікує інформацію в офіційному бюлетені.

Патент може бути визнано недійсним повністю або частково у таких випадках:

а) заявлений сорт не відповідає умовам патентоспроможності;

б) невірного визначення в патенті автора (співавторів) сорту або власника патенту.

Скарга проти видачі патенту на підставі, що наведені, може бути розглянута Апеляційною радою патентного відомства України в присутності скаржника.

Визнання патенту на сорт недійсним проводиться в судовому порядку.

Патентування сорту в іноземних державах. Відповідно до Закону про рослини кожна фізична чи юридична особа, яка має право на сорт, може цей сорт патентувати в будь-якій зарубіжній державі. Заявка на патентування сорту в іноземній державі подається до відповідної служби цієї держави. Але зарубіжне патентування сорту можливе лише за умови подання заявки на цей самий сорт до патентного відомства України. Тобто в Україні діє принцип дозвільного зарубіжного патентування сорту — спочатку цей же сорт має бути запатентований в Україні, а лише потім можливе його зарубіжне патентування. ^

Якщо цей порядок буде порушено і заявник чи його правонаступник спробує запатентувати свій сорт в іноземній державі поза патентним відомством України, то це спричинить для заявника чи його правонаступника досить неприємні наслідки — він втрачає право на одержання патенту в Україні. Якщо ж він уже одержав патент в Україні, то може бути позбавлений самого патенту.

За подання заявки, видачу патенту, підтримання чинності та продовження строку дії патенту справляється певний збір. Розмір і порядок його справляння встановлюється законодавством. У ньому можуть бути передбачені підстави звільнення від сплати зазначених зборів, зменшення їх розмірів або повернення в разі надмірного справляння збору.

Патентне відомство України надає й інші послуги заявникам у поданні, оформленні заявок тощо. Перелік зазначених послуг та розмір сплати за них визначає Кабінет Міністрів України.

Відповідальність за порушення законодавства про охорону прав на сорти рослин. Всі спори, пов'язані із застосуванням законодавства про охорону прав на сорти рослин розглядаються в порядку, передбаченому законодавством.

Право на селекційні досягнення в галузі тваринництва. Виведення нових порід тварин і

птиці вищої якості — досить копітка і складна справа. В умовах ринкової економіки результати селекційної діяльності в галузі тваринництва стають товаром, який користується великим попитом і здатний давати добрий прибуток. Тому ця діяльність також повинна мати ефективну правову охорону. В Україні прийнято Закон "Про племінне тваринництво" від 15 грудня 1993 р., який набув чинності з дня його опублікування, тобто з 11 січня 1994 р. Цей закон визначає загальні, економічні та організаційні основи діяльності в галузі виведення племінних тварин і птиці, а також правове становище суб'єктів і структур племінного тваринництва.

Під тваринництвом закон розуміє господарську діяльність по вирощуванню тварин і птиці. Племінне тваринництво — це виведення тварин і птиці вищої якості. Об'єктами племінного тваринництва є племінна (чистопородна) велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні та птиця (далі — тварини).

Племінна тварина — це тварина вищої якості порівняно з іншими тваринами свого виду. Ця тварина пронумерована і може бути ідентифікована. Вона походить від батьків, зареєстрованих у племінних документах, і сама також зареєстрована у племінних документах як така, що має відповідно до встановлених вимог дані офіційного обліку продуктивності та класифікації за типом.

Отже, племінне тваринництво — це наукова, творча діяльність з виведення нових племінних тварин, що істотно відрізняються від своїх попередників цілим комплексом ознак (вищою продуктивністю, стійкістю до хвороб, невибагливістю до кормів тощо). Порода повинна бути дійсно новою порівняно з тими, що вже розводяться в Україні чи за кордоном, а її відмінні ознаки мають бути стабільними, тобто надійно передаватися потомству.

Селекційним досягненням у тваринництві визнається порода, тобто створена людиною цілісна численна група тварин загального походження, яка має генеалогічну структуру і властивості, які дають змогу відрізнити її від інших тварин цього самого виду і кількісно достатні для розмноження як

однієї породи. ^

Суб'єктами цієї діяльності є підприємства з племінної справи, селекційно-гібридні центри, іподроми, лабораторії імуногенетичного контролю, контрольовано-випробувальні станції, центри трансплантації ембріонів, інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, а також селянські (фермерські) господарства, які мають свідоцтво на право займатися племінною справою.

Порядок видачі зазначених свідоцтв визначається Міністерством АПК України.

Суб'єктами права на селекційне досягнення в галузі тваринництва є селекціонери, творчою працею яких виведено нову породу тварин, та їх правонаступники.

Заявка на нову породу подається до Міністерства АПК України, де вона підлягає обов'язковій експертизі. Після завершення експертизи приймається рішення про визнання пропозиції селекційним досягненням або про відмову у такому визнанні. Якщо пропозиція відповідає умовам патентоспроможності, в Державному реєстрі селекційних досягнень у галузі тваринництва України робиться відповідний запис видається правоохоронний документ. Цим документом засвідчується авторство селекціонера і право власності на селекційне досягнення.

До відносин, пов'язаних з правами на селекційні досягнення і охороною цих прав, відповідно застосовуються норми про промислову власність. При цьому відповідні права та обов'язки патентного відомства здійснюються державним органом, на який покладено випробування та охорону селекційних досягнень.

Використання селекційного досягнення у тваринництві іншими особами може мати місце лише на підставі договору.

§ 4. Право на науково-технічну інформацію

Значення, види та зміст науково-технічної інформації. Науково-технічна інформація в умовах ринкової економіки уже давно стала досить цінним товаром. Без належного забезпечення науково-технічною інформацією неможливий більш-менш успішний розвиток сучасного виробництва, обороту товарів, послуг тощо. Той, хто володіє інформацією, той володіє ситуацією. Тому володільці інформації намагаються утримати її від будь-якого розголошення і видають її як товар, за який треба платити досить високу ціну. Той же, хто намагається заволодіти інформацією незаконним шляхом, вчиняє неправомірні дії, які зумовлюють певну правову відповідальність. Але для того, щоб настала така юридична відповідальність, необхідна правова охорона інформації. Країни з розвинутою ринковою економікою мають досить ефективну систему правової охорони інформації, яка має певне значення для її володільця.

У цьому параграфі йтиметься не взагалі про охорону інформації, а лише про ті її види, що стосуються безпосередньо виробництва, які мають своїм змістом науково-технічні відомості, а також організаційну, економічну та іншу інформацію, яка сприяє підвищенню ефективності виробництва та іншої доцільної суспільно корисної діяльності і часто невідома третім особам. Комерційна та інші види таємниць, які охороняються спеціальними законодавчими актами, а також авторським або патентним правом, не є предметом нашого розгляду.

Йтиметься лише про два види інформації: 1) науково-технічну інформацію; 2) інші види нерозкритої інформації, які за своїм змістом виходять за межі науково-технічної інформації, але стосуються безпосередньо виробництва чи іншої доцільної діяльності.

Правова охорона зазначених видів інформації певною мірою здійснюється законами України "Про інформацію" від 2 жовтня 1992 р1, "Про основи державної політики в сфері науково-технічної діяльності" від 13 грудня 1991 р2, "Про науково-технічну інформацію" від 25 червня 1993 р, "Про захист інформації в автоматизованих системах" від 5 липня 1994 р. та рядом інших нормативних актів. Ці заходи з боку держави цілком виправдані, бо як уже підкреслювалось, хто володіє інформацією, той володіє ситуацією у тій чи іншій галузі будь-якої діяльності людини.

Нині у нас склалася досить парадоксальна ситуація. З одного боку, здобутки нашого

науково-технічного потенціалу не завжди знаходять попит в Україні, а з другого — іноземні агенти намагаються за будь-яку ціну виловити будь-яку, особливо науково-технічну, інформацію і викрасти або будь-яким іншим шляхом неправомірно заволодіти нею.

Науково-технічний потенціал України ще й зараз володіє надзвичайно цінною науково-технічною інформацією, яка дуже цікавить наших зарубіжних "друзів". Саме цим пояснюється актуальність правової охорони будь-якої інформації. Тим більше, що далеко не всі види, у тому числі і науково-технічної інформації, знайшли надійний правовий захист у чинних законах. Йдеться про так звані секрети виробництва (ноу-хау), нерозкрити інформацію тощо.

Між тим міжнародна правова практика свідчить, що значення нерозкритої інформації (ноу-хау) в міжнародній торгівлі ліцензіями швидко і невпинно зростає. Понад 70 відсотків ліцензій, що видаються у світі, супроводжуються нерозкритою інформацією (ноу-хау).

Справа в тому, що патент як правоохоронний документ на те чи інше науково-технічне досягнення має одну досить істотну ваду. У своєму описі винаходу чи будь-якого іншого науково-технічного досягнення, що є складовою частиною патенту, він розкриває сутність винаходу чи іншого досягнення. У патентних законах світу підкреслюється, як правило, необхідність складання чіткого і ясного опису сутності винаходу (іншого досягнення), який би давав можливість будь-якому фахівцеві скористатися запатентованим досягненням. Патент оберігає запатентоване науково-технічне досягнення від будь-якого неправомірного використання третіми особами, проте лише у тій країні, яка видала цей патент. У той же час патент не забороняє будь-кому внести до запатентованого винаходу чи іншого досягнення деякі неістотні зміни, які виводять цей результат з-під охорони патента. Внесені зміни дають можливість їх запатентувати як новий винахід і користуватися ним уже як своїм без виплати власникові патенту першого винаходу будь-якої винагороди.

Це надзвичайно вразливе місце патентної охорони об'єктів промислової власності. Цим дуже часто користуються підприємливі винахідники і просто підприємці, які в такий спосіб виводять неправомірне використання чужого винаходу з-під патентної охорони. Це явище стало надзвичайно поширеним у світовій практиці. Патент за таких умов уже не завжди стає надійним правоохоронним документом. З-під його охорони вислизують найцінніші науково-технічні досягнення, оскільки полюють саме на них.

Саме тому заявники почали шукати ефективніших способів захисту винаходів та інших запатентованих пропозицій. Для цього вони в заявочних матеріалах на те чи інше рішення його сутність розкривають не до кінця, а одну із ознак не включають до формули винаходу, залишаючи її нерозкритою. Це і є той нерозкритий секрет, без якого винахід або взагалі не можна було використати, або можна було використати не повною мірою. У разі продажу ліцензії на використання винаходу покупець попереджали про наявність певного нерозкритого секрету (ноу-хау), який супроводжує винахід чи інше технічне рішення, без якого його використання, не буде досить ефективним. Безумовно, цей секрет передавався за певну додаткову винагороду і з певними застереженнями.

Виходячи з наведеного, інформацію можна визначити як певну суму знань про той чи інший об'єкт, які можна використати в доцільній діяльності людини. Отже, науково-технічна інформація — це сума знань, що стосується розвитку науки, техніки та виробництва.

Зміст права на науково-технічну інформацію. Відповідно до Закону України "Про науково-технічну інформацію" науково-технічна інформація — це документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані під час науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності. Отже, об'єктом відносин у сфері науково-технічної інформації є документована на будь-яких носіях або публічно оголошена вітчизняна і зарубіжна науково-технічна інформація. Цим поняттям, таким чином, охоплюються всі результати, отримувані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, тобто зафіксовані у такій формі, яка дає змогу відтворювати, використовувати та поширювати їх.

Закон України "Про науково-технічну інформацію" розрізняє два види її — відкриту науково-технічну інформацію і науково-технічну інформацію з обмеженим доступом. Режим доступу до такої інформації регулюється спеціальним законодавством.

Науково-технічна інформація відповідно до чинного законодавства є об'єктом права власності. Проте слід звернути увагу на певну суперечливість цього закону. В ст. 2 він проголошує, що науково-технічна інформація є суспільним надбанням, а в ст. 6 ця сама інформація проголошується об'єктом права власності. Це, безперечно, різні правові статуси того самого об'єкта. Ми в підручнику будемо додержуватися тієї позиції, за якою інформація є об'єктом права власності. Саме цієї позиції додержується й закон. В ст. 7 міститься норма, за якою споживач науково-технічної інформації несе відповідальність

за додержання прав власника цієї інформації. Він не має права передати одержану науково-технічну інформацію третій особі, якщо це не обумовлено договором між власником і споживачем науково-технічної інформації.

Для надійного правового захисту науково-технічної інформації та її раціонального використання в Україні створено національну систему науково-технічної інформації¹. Її основним завданням є задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в науково-технічній інформації. Національна система науково-технічної інформації — це організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, а також здійснюється координація робіт зі створення, користування, зберігання та поширення національних ресурсів науково-технічної інформації з урахуванням інтересів національної безпеки.

Отже, національна система науково-технічної інформації має своїм завданням:

- формування державної інформаційної політики в галузі науки і техніки;
- координація робіт зі створення, користування, зберігання та поширення національних ресурсів науково-технічної інформації;
- забезпечення інтересів держави у сфері національної безпеки.

З викладеного випливає лише один неспростовний висновок — національній системі науково-технічної інформації доручено акумулювати, зберігати та раціонально використовувати чи не найцінніший суспільний капітал. Це найцінніше багатство України, яке дуже високо цінується на ринку науково-технічної інформації.

Національна система науково-технічної інформації складається із:

- спеціалізованих державних підприємств, установ, організацій, державних органів

науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, об'єднаних загально-системними зв'язками та обов'язками;

— підприємств будь-яких організаційно-правових форм, оснований на приватній чи колективній власності, предметом діяльності яких є інформаційне забезпечення народного господарства і громадян України.

Діяльність складових структур національної системи науково-технічної інформації здійснюється на основі договірно-обумовленого поділу праці в її збиранні, накопиченні, переробці, зберіганні, поширенні та використанні. Діяльність зазначених структур регламентується положеннями про них.

Відносини між національною системою науково-технічної інформації України та системами науково-технічної інформації інших держав будуються на основі угод і договорів.

Держава в особі спеціальних органів управління веде чіткий облік національних інформаційних ресурсів у галузі науки і техніки. Результати науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної та іншої науково-технічної діяльності, фінансування якої повністю або частково здійснюється за рахунок державного бюджету, підлягають обов'язковій реєстрації та обліку.

Науково-технічна інформація, розроблена за рахунок коштів юридичних осіб і громадян, є їхньою власністю і реєструється ними на добровільних засадах у державному органі науково-технічної інформації.

Відомості про наявну науково-технічну інформацію зазначеними юридичними особами і громадянами поширюються ними самими або відповідними службами науково-технічної інформації на договірній основі.

Інформація про всі зареєстровані результати науково-технічної діяльності із зазначенням місцезнаходження звітної документації та умов надання її для використання

поширюється за запитом заінтересованих осіб органами і службами науково-технічної інформації, відповідальними за реєстрацію цих результатів. Надання зазначеної інформації здійснюється з урахуванням інтересів національної безпеки.

Інформаційна продукція є об'єктом товарних відносин, які регулюються чинним законодавством. Особи, які розробляють, накопичують, обробляють, зберігають, поширюють інформацію тощо, є товаровиробниками, які беруть участь у створенні ринку науково-технічної інформації незалежно від форм власності.

Оскільки інформаційну продукцію проголошено товаром, то її власник відповідно до чинного цивільного законодавства має право вчиняти із зазначеним товаром будь-які цивільно-правові правочини, які не суперечать чинному законодавству.

Умови надання науково-технічної інформаційної продукції. Науково-технічна інформація надається користувачам або на комерційних засадах, або на безплатній основі.

На комерційних засадах науково-технічна інформація надається у таких випадках:

— огляди, аналітичні і фактографічні довідки, інші види інформаційної продукції, що готуються на основі аналізу, оцінки та узагальнення науково-технічної інформації (за винятком державних замовлень);

— державні органи та служби науково-технічної інформації, інші інформаційні центри, фірми, підприємства, установи та організації, які формують ресурси за рахунок власних коштів (ст. 15 Закону України "Про науково-технічну інформацію").

Державні органи та служби науково-технічної інформації, які організують використання державних ресурсів науково-технічної інформації, здійснюють її пошук і передачу на безприбуткових засадах, тобто оплачуються лише фактичні витрати на пошук, підготовку та передачу зазначеної інформації. На таких самих засадах здійснюється репродукування друкованих творів у галузі науки і техніки в наукових, навчальних і освітніх цілях відповідно до чинного законодавства.

Науковим і науково-технічним бібліотекам, які фінансуються з бюджету, науково-технічна інформація надається безплатно, якщо вона не потребує спеціального тематичного пошуку або копіювання.

При купівлі-продажу науково-технічної інформаційної продукції мають гарантуватися охорона прав інтелектуальної власності, державної та комерційної таємниці, законні права та інтереси власника і виробника інформаційної продукції та послуг.

Відносини між власниками науково-технічної інформації та її споживачами визначаються договорами між ними. На договірній основі здійснюються також, інформаційне забезпечення, наукові дослідження і розробки для органів державної влади, крім випадків, коли чинним законодавством передбачено безплатне надання інформації зазначеним органам.

Державне управління у сфері науково-технічної інформації. Орган державного управління у сфері науково-технічної інформації визначається Кабінетом Міністрів України. На зазначений орган покладається забезпечення організації діяльності у сфері науково-технічної інформації, здійснення функціонального управління національною системою науково-технічної інформації, формування і реалізація політики у цій сфері. З цією метою держава забезпечує:

— створення державної мережі первинного збирання, обробки та зберігання усіх видів науково-технічної інформації;

— проведення заходів щодо поширення і підвищення якісного рівня інформаційної продукції та послуг;

— фінансову, в тому числі валютну, підтримку надходження науково-технічної інформації до державних органів і служб науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, створення їх мереж і відповідного технічного забезпечення;

— підготовку кадрів у сфері інформатики і науково-інформаційної діяльності через систему навчальних закладів вищої та середньої освіти, підвищення рівня інформаційної підготовки спеціалістів народного господарства;

— вільну конкуренцію між органами науково-технічної інформації, іншими підприємствами та організаціями усіх форм власності, які здійснюють науково-інформаційну діяльність;

— захист суб'єктів відносин у галузі науково-технічної інформації від вияву несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах науково-інформаційної діяльності.

Основним принципом науково-інформаційної діяльності в галузі науки, техніки і виробництва держава проголосила принцип відкритості та загальнодоступності науково-технічної інформації. Обмеження цього принципу може мати місце лише у випадках, передбачених законодавством щодо державної та інших видів таємниць.

Забезпечення формування, зберігання та ефективного використання державних ресурсів науково-технічної інформації досягається державою шляхом:

— створення реєстраційно-облікового механізму, який забезпечує збирання, обробку та поширення відомостей про виконані наукові дослідження і розробки, дисертації та інші види науково-технічних робіт, про нові види продукції, бази і банки даних за умови, що зазначені роботи виконані державним коштом;

— з метою стимулювання передачі інформації про науково-технічні досягнення державним органам і службам науково-технічної інформації держава здійснює пільгову податкову та фінансово-кредитну політику щодо послуг з надання науково-технічної інформації споживачеві;

— надає допомогу у створенні і розвитку державних ресурсів науково-технічної інформації та їх використанні, а також для міжгалузевого обміну інформацією про науково-технічні досягнення, для чого виділяє необхідні кошти і матеріально-технічні засоби;

— в разі ліквідації чи реорганізації державних організацій та органів управління з метою збереження інформаційних ресурсів, баз і банків даних розробляється спеціальний механізм передачі зазначених ресурсів іншим установам;

— для створення і розвитку підприємств, основаних на приватній чи колективній власності, які мають здійснювати інформаційну діяльність, та їх інтеграції в національну систему науково-технічної інформації впроваджуються економічні механізми.

Держава забезпечує належне міжнародне співробітництво у сфері науково-технічної інформації. Міжнародний обмін науково-технічною інформацією здійснюється на договірній основі. При цьому держава забезпечує відкритий і рівноправний доступ своїх громадян і громадян держав-партнерів за угодами до інформаційних ресурсів спільного користування. З цією метою Кабінет Міністрів України визначає національний інформаційний центр, який координує міждержавний обмін науково-технічною інформацією.

За усіх зазначених форм інформаційної діяльності держава повинна забезпечити суверенітет України у сфері науково-технічної інформації. Це завдання має досягатися:

— організацією та державною підтримкою власних інформаційних систем і наданням для них можливості шукати, фіксувати, отримувати, обробляти і поширювати в інтересах суспільства науково-технічну інформацію, вироблену в Україні або в інших країнах світу;

— ресурси науково-технічної інформації, що формуються за рахунок коштів державного бюджету, проголошуються власністю держави;— створенням і розвитком національної системи науково-технічної інформації;

— доступ інших держав до інформаційних ресурсів України забезпечується на основі угод та договорів і під контролем держави.

Держава створює надійну організацію системи охорони та зберігання інформації.

Порушення законодавства про науково-технічну інформацію тягне за собою встановлену чинним законодавством відповідальність.

Закон України "Про інформацію" в ст. 47 встановлює відповідальність за порушення законодавства про інформацію. Порушення законодавства про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства України.

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні у вчиненні таких порушень, як:

- необгрунтована відмова надати відповідну інформацію;
- надання інформації, що не відповідає дійсності;
- несвоєчасне надання інформації;
- навмисне приховування інформації;
- примушення до поширення або перешкоджання поширенню чи безпідставна відмова від поширення певної інформації;
- поширення відомостей, що не відповідають дійсності, ганьблять честь і гідність особи;

- використання і поширення інформації стосовно особистого життя громадянина без його згоди особою, яка є власником відповідної інформації внаслідок виконання своїх службових обов'язків;
- розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом, особою, яка повинна охороняти цю таємницю;
- порушення порядку зберігання інформації;
- навмисне знищення інформації;
- необгрунтоване віднесення окремих видів інформації до категорії відомостей з обмеженим доступом.

Дії державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування та їх посадових осіб, а також політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації, державних організацій, які є юридичними особами, та окремих громадян, які за чинним законодавством про інформацію визнаються протиправними, підлягають оскарженню до органів вищого рівня або до суду.

Скарги на протиправні дії посадових осіб подаються до органів вищого рівня, яким підпорядковані ці особи.

Якщо скарга, подана до органу вищого рівня, не задовольняє заінтересовану особу (фізичну чи юридичну), то вона має право оскаржити протиправні дії посадових осіб до суду.

Якщо правопорушення законодавства про інформацію заподіяло матеріальну чи моральну шкоду громадянам, підприємствам, установам, організаціям та державним органам, особи, винні в цьому, відшкодовують її на підставі рішення суду. Розмір

відшкодування визначає суд.